

Datum 12 augustus 2026
Onderwerp Besluit op uw Woo-verzoek | Handhavingsverzoek predatie wolf dierhouderij
Behandeld door [REDACTED]
Ons kenmerk Z26-3075 / D26-19623
Uw kenmerk -
Bijlagen 2 (inventarisatielijst en documentenset)

Geachte [REDACTED]

Op 9 mei 2026 heeft u, namens Van Straaten Research, een verzoek op grond van de Wet open overheid (Woo) ingediend. In dit verzoek vraagt u documenten openbaar te maken die gaan over een door de stichting Annemieke bij de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) ingediend handhavingsverzoek. Dit handhavingsverzoek richtte zich tegen het beheer van een door u genoemde houder van dieren. Het verwijt dat de dierhouder in dit handhavingsverzoek werd gemaakt, ziet op het niet nemen van preventieve maatregelen tegen de wolf ter bescherming van exmoorpony's in natuurgebied Aekingerzand in het Drents Friese Wold.

Met deze brief besluit ik op uw Woo-verzoek. Hierna leest u mijn besluit en hoe ik hiertoe gekomen ben. Ook leest u meer over de behandeling van uw verzoek en wat u kunt doen als u het met dit besluit niet eens bent.

Besluit

Onder uw Woo-verzoek vallen vierentwintig documenten. Ik heb besloten tegemoet te komen aan uw verzoek en zestien daarvan (deels) openbaar te maken. De acht documenten die ik niet openbaar maak bij dit besluit, zijn al openbaar en voor iedereen online te raadplegen. Daarom volsta ik bij dit besluit met het geven van de vindplaatsen van die documenten.

In de bijlage bij dit besluit treft u de documenten en bijbehorende inventarisatielijst aan. Ik heb voor de duidelijkheid de bijlagen genummerd. De nummers op de inventarisatielijst komen overeen met de nummers op de documenten.

In de bijgevoegde stukken heb ik bepaalde gegevens onleesbaar gemaakt. Voor de motivering daarvan verwijs ik u naar de overwegingen onder het kopje "wat niet openbaar is gemaakt". Per onleesbaar gemaakt onderdeel is aangegeven op basis waarvan de informatie niet openbaar wordt gemaakt.

Aangezien ik niet verwacht dat er bezwaar is tegen het openbaar worden daarvan, stuur ik de documenten gelijk bij dit besluit mee.

Naast dat ik u dit besluit en de documenten toestuur, zal ik deze ook (in geanonimiseerde vorm) op de website van Staatsbosbeheer plaatsen, zodat het besluit en de documenten voor iedereen toegankelijk zijn. De naam van uw organisatie blijft wel zichtbaar in dit besluit, nu dit geen persoonsgegevens is.

Wat aan dit besluit vooraf is gegaan

Hieronder geef ik in het kort aan wat er is gebeurd nadat u uw Woo-verzoek heeft ingediend bij Staatsbosbeheer.

Ik heb de ontvangst van uw verzoek per (e-mail verstuurd) brief van 19 mei 2026 bevestigd. Hierin heb ik u gevraagd om uw verzoek te specificeren en duidelijker aan te geven om welk handhavingsverzoek het gaat. Hier heeft u dezelfde dag per e-mail op geantwoord. In deze e-mail bevestigt u dat uw verzoek zich richt op het door Stichting Annemieke bij de NVWA ingediende handhavingsverzoek van 4 april 2025.

Op 2 juni 2026 heb ik de beslissing op uw Woo-verzoek, op grond van artikel 4.4 lid 2 van de Woo, met twee weken uitgesteld. De reden hiervoor is dat de uit te voeren zoekslag omvangrijk is, waardoor het verzamelen van de door u gevraagde informatie meer tijd heeft gekost.

Op 22 juni 2026 heb ik zogenoemde derde-belanghebbenden om hun zienswijze gevraagd, volgens artikel 4:8 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb). Ik heb u hiervan diezelfde dag per e-mail op de hoogte gesteld en u laten weten dat de termijn niet verder liep, totdat de zienswijzen kenbaar waren gemaakt. Eén derde-belanghebbende heeft hier geen gebruik van gemaakt. Een andere derde-belanghebbende heeft aangegeven in principe geen bezwaar te hebben tegen de voorgenomen openbaarmaking, met uitzondering van enkele delen van gesprekken die gaan over persoonlijke zaken. Deze vallen volgens de derde-belanghebbende niet onder de reikwijdte van het Woo-verzoek. Deze zienswijze heeft ertoe geleid dat ik heb besloten de aangegeven passages alsnog onleesbaar te maken.

Uw Woo-verzoek

Het moment waarop u uw verzoek heeft gedaan, heeft gevolgen voor naar welke documenten zijn gezocht. Een Woo-verzoek kan nooit gaan over documenten die na het opsturen van uw verzoek zijn geschreven.¹ Dit houdt in dat documenten die later zijn gemaakt dan de datum van uw verzoek, 9 mei 2026, niet zijn meegenomen bij de behandeling van uw Woo-verzoek.

Resultaten onderzoek

Ik heb uitgebreid onderzoek gedaan of Staatsbosbeheer de documenten heeft waarop uw verzoek betrekking heeft. Ik heb hiervoor het digitaal archief (Digitalis en 360) en de betrokken collega's geraadpleegd. Daarbij zijn de volgende zoektermen gebruikt:

- Exmoor/Exmoorpony;
- Wolvenpredatie/wolvenaanval;
- Wolf/wolven;
- Aanval;
- Mekelogisch beheer;
- Witte Raaf Bomen;
- De door u genoemde twee personen;

¹ ECLI:NL:RVS:2015:623.

- Handhavingsverzoek;
- NVWA;
- Stichting Annemieke.

Ik heb vierentwintig documenten gevonden die onder de reikwijdte van uw verzoek vallen.

E-mailkettingen (overlap tussen e-mails)

Tijdens het ordenen van de verzamelde stukken heb ik geconstateerd dat er verscheidene losse e-mails zijn die volledig onderdeel uitmaken van een (omvangrijkere) e-mailketting. Ik heb ervoor gekozen om steeds het meest omvangrijke document (deels) openbaar te maken. Hierdoor worden de e-mails/documenten die hiervan onderdeel uitmaken, automatisch ook openbaar gemaakt. Om die reden heb ik besloten de minder omvangrijke varianten niet (nogmaals) openbaar te maken.

Doorzending

Nu mij bekend is dat eerder dit jaar ook een soortgelijk Woo-verzoek is ingediend bij NVWA, zie ik geen aanleiding om uw verzoek door te sturen op grond van artikel 4.2, eerste lid, van de Woo. In plaats daarvan verwijs ik u naar de vindplaats van het besluit dat NVWA heeft genomen, (online) en voor iedereen te raadplegen via: [Open overheid](#).

Wat al openbaar is

Acht documenten zijn al openbaar en voor iedereen beschikbaar. De Woo is niet van toepassing op documenten die al openbaar zijn. Bij dit besluit volsta ik daarom met het geven van de vindplaats(en). De documenten die eerder door NVWA openbaar zijn gemaakt, kunt u vinden via: [Open overheid](#). Op de inventarisatielijst ziet u terug naar welke documenten precies wordt verwezen. Verder verwijs ik u naar documenten die bij een eerder besluit van Staatsbosbeheer openbaar zijn gemaakt. U kunt dit besluit van 23 april 2026 (met zaaknummer Z26-1936 / D26-14178) met bijbehorende documenten vinden via [20260423-woo-besluit-gallowaykoeien.pdf](#).

Wat niet openbaar is gemaakt

Het uitgangspunt van de Woo is dat publieke informatie zoveel mogelijk openbaar wordt gemaakt als daar om wordt verzocht. Hierop zijn enkele uitzonderingen, die bepalen wanneer het openbaar worden van informatie (deels) wordt of kan worden geweigerd. Artikel 5.1 van de Woo geeft in het eerste lid de absolute en in het tweede lid de relatieve uitzonderingsgronden. Als een absolute uitzonderingsgrond aan de orde is, wordt de informatie niet verstrekt. Bij de relatieve uitzonderingsgrond maak ik een afweging tussen het belang van openbaarheid en de belangen genoemd in artikel 5.1, tweede lid, van de Woo. De voor dit besluit relevante weigeringsgronden komen hierna aan bod.

De eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer, art. 5.1, lid 2 sub e, Woo

De documenten die vallen onder uw verzoek bevatten persoonsgegevens. Deze persoonsgegevens worden op grond van artikel 5.1, tweede lid, aanhef en sub e, Woo niet openbaar gemaakt als het belang van openbaarheid niet opweegt tegen het belang van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. In de gevonden documenten staan persoonsgegevens zoals namen, e-mailadressen en directe telefoonnummers. Van openbaarmaking hiervan wordt, in lijn met vaste rechtspraak, meestal afgezien.² Namen van personen die in hun functie in de openbaarheid treden worden wel openbaar gemaakt.

² ECLI:NL:RVS:2018:321.

Daarnaast heb ik ervoor gekozen om, in de gevallen waarbij zonder onevenredige inspanning te herleiden is om welke persoon het gaat, informatie uit de handtekeningen van deze personen onleesbaar te maken.³ Het gaat hierbij om functietitels en werkdagen.

In een WhatsApp-gesprek is een video doorgestuurd, waarop een stem te horen is van een persoon buiten Staatsbosbeheer. Een stem is een biometrisch gegeven en daarmee niet anoniem. Het stemgeluid kan worden gebruikt voor eenduidige identificatie van de persoon die de video heeft gemaakt, te meer nu deze persoon langere tijd te horen is. Het openbaar worden van de stem vind ik om die reden onwenselijk en maak ik niet openbaar. Om zoveel mogelijk aan uw verzoek én het belang van openbaarheid te voldoen, heb ik ervoor gekozen om de video openbaar te maken zonder geluid. Dit ter bescherming van de persoonlijke levenssfeer van degene die het heeft gemaakt. De video (zonder geluid) is omgezet naar YouTube en hiervan treft u een (afgeschermd) link aan:

[chat Exmoors DFW video bij WhatsApp chat 00000653 VIDEO 2026 04 25 18 54 27](#)

E-mailadressen bestemd voor intern gebruik, art. 5.1, lid 2 sub i, Woo.

In de openbaar te maken documenten heb ik een e-mailadres aangetroffen dat bestemd is voor intern gebruik (binnen Staatsbosbeheer). Dit e-mailadres maak ik onleesbaar. Het betreft namelijk een interne e-mailbox van Staatsbosbeheer die is bedoeld voor interne communicatie met medewerkers en/of enkele samenwerkingspartners. Als ik dit e-mailadres openbaar maak, kan ik niet uitsluiten dat dit communicatiekanaal verstoort raakt, doordat derden hiervan (oneigenlijk) gebruik zullen gaan maken. Hier is dit e-mailadres echter niet voor bedoeld. De potentiële hinder die de gebruikers van dit e-mailadres kunnen ondervinden van kenbaarheid voor iedereen, vind ik in dit geval zwaarder wegen dan het belang van openbaarheid. In dit oordeel betrek ik dat de onleesbaar gemaakte informatie niet raakt aan (de inhoud van) uw Woo-verzoek.

Buiten reikwijdte verzoek

Informatie die niet onder de reikwijdte van uw verzoek valt, maar wel in de documenten is opgenomen, maak ik niet openbaar.⁴ Deze passages zijn onleesbaar gemaakt. Het gaat hierbij om informatie die ziet op het privéleven van de betrokken personen, zoals gezondheid en verlof.

Rechtsmiddelen

Deze brief is een besluit in de zin van de Awb. Bent u het met dit besluit niet eens? Dan kunt u binnen zes weken na verzending van dit besluit schriftelijk bezwaar maken. Ook een andere belanghebbende kan tegen dit besluit bezwaar maken. Het bezwaarschrift kan worden gestuurd aan de Directeur Staatsbosbeheer, Postbus 2, 3800 AA Amersfoort. U kan uw bezwaarschrift ook per e-mail versturen naar info@staatsbosbeheer.nl. U wordt verzocht een afschrift van dit besluit bij het bezwaarschrift te voegen.

Een bezwaarschrift moet zijn ondertekend en bevat tenminste:

- uw naam en adres;
- een datum;
- een omschrijving van het besluit waartegen het bezwaar is gericht;
- de redenen waarom u het niet eens bent met het besluit.

Het niet voldoen aan deze eisen kan leiden tot niet-ontvankelijkheid van het bezwaarschrift. Dat betekent dat uw bezwaar niet inhoudelijk wordt behandeld.

³ ECLI:NL:RVS:2009:BJ8937.

⁴ ECLI:NL:RVS:2018:1356.

Als u nog vragen heeft, kunt u contact opnemen met [REDACTED] via het mobiele telefoonnummer [REDACTED] of via het e-mailadres Woo@staatsbosbeheer.nl.

Met vriendelijke groet,
de algemeen directeur Staatsbosbeheer, namens deze,

drs.ing. C.M.J. te Boome
directeur Terreinbeheer & Ontwikkeling (wnd)

Document nummer	Bestandsnaam	Weigeringsgrond	Document notitie	Tags
1	WhatsApp-chat.txt	5.1.2.e; Buiten Reikwijdte (BR)		Deels openbaar
2	WhatsApp-chat Exmoors DFW.pdf	5.1.2.e		Deels openbaar
3	2026-01-28 e-mail FW_ Exmoorpony's Drents-Friese Wold.msg	5.1.2.e		Deels openbaar
4	2026-03-31 FW_ Artikel over sociale kuddes.msg	5.1.2.e		Deels openbaar
5	Re Artikel over sociale kuddes.msg	5.1.2.e; 5.1.2.i		Deels openbaar
6	FW Artikel over sociale kuddes.msg	5.1.2.e; 5.1.2.i		Deels openbaar
7	Paarden en runderen zijn voor natuurgebieden belangrijke begrazers RTV Drenthe.docx	5.1.2.e		Deels openbaar
8	WhatsApp-chat.docx	5.1.2.e	Eén bijlage bij deze chat is al openbaar en voor iedereen te raadplegen via https://open.overheid.nl/overheid/openbaarmakingen/api/v0/attachment/7ca1fbf3-fd73-4af8-95dc-24a27d9b0fc9 (document 89)	Deels openbaar
9	WhatsApp-chat.pdf	5.1.2.e		Deels openbaar
10	E-mailwisseling: Gespreksverslag 03-06-2025 NVWA.pdf	Al openbaar	Al openbaar en voor iedereen (online) te raadplegen via https://open.overheid.nl/details/7ca1fbf3-fd73-4af8-95dc-24a27d9b0fc9 (document 60)	
11	E-mail: vervolg op vervolg maken afspraak.pdf	Al openbaar	Al openbaar en voor iedereen (online) te raadplegen via https://open.overheid.nl/details/7ca1fbf3-fd73-4af8-95dc-24a27d9b0fc9 (document 79)	
12	E-mail: RE Gespreksverslag 03-06-2025 vervolg maken afspraak NVWA	Al openbaar	Al openbaar en voor iedereen (online) te raadplegen via https://open.overheid.nl/details/7ca1fbf3-fd73-4af8-95dc-24a27d9b0fc9 (documenten 77 en 78)	
13	E-mailwisseling: Gespreksverslag 03-06-2025 NVWA	Al openbaar	Al openbaar en voor iedereen (online) te raadplegen via https://open.overheid.nl/details/7ca1fbf3-fd73-4af8-95dc-24a27d9b0fc9 (document 69)	
14	E-mail: RE Gespreksverslag 03-06-2025 NVWA.pdf	Al openbaar	Al openbaar en voor iedereen te raadplegen via https://open.overheid.nl/details/7ca1fbf3-fd73-4af8-95dc-24a27d9b0fc9 (documentnummer 55 en 56)	
15	E-mail: RE Persvragen RTV Drenthe over gewasbeschermingsmiddelen onderdeel van 2re.msg	Al openbaar	Al openbaar en voor iedereen (online) te raadplegen via https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/19-wob/2026/20260423-woo-besluit-gallowaykoeien.pdf (vanaf pagina 18)	
16	E-mail: RE Bescherming in sociale kuddes.msg	Al openbaar	Al openbaar en voor iedereen (online) te raadplegen via https://www.staatsbosbeheer.nl/-/media/19-wob/2026/20260423-woo-besluit-gallowaykoeien.pdf (vanaf pagina 15)	
17	E-mail: Re Exmoorpony's Drents-Friese Wold.msg	5.1.2.e		Deels openbaar
18	E-mail: RE Artikel over sociale kuddes.msg1	5.1.2.e		Deels openbaar
19	E-mail Artikel over sociale kuddes.msg	5.1.2.e		Deels openbaar
20	E-mail: Paarden en runderen zijn voor natuurgebieden belangrijke begrazers RTV Drenthe	5.1.2.e		Deels openbaar
21	E-mail: FW Artikel over sociale kuddes.msg	5.1.2.e		Deels openbaar
22	waarschuwing NVWA 28-1-2026.pdf	Al openbaar	Dit document is al openbaar en voor iedereen (online) te raadplegen via https://open.overheid.nl/overheid/openbaarmakingen/api/v0/attachment/7ca1fbf3-fd73-4af8-95dc-24a27d9b0fc9 (document 29)	
23	E-mail met bijlage Artikel over sociale kuddes.msg	5.1.2.e		Deels openbaar
24	Bijlage: visie op waarschuwing NVWA en overwegingen vooraf en tijdens de begrazing aekingerzand 2026.docx	5.1.2.e		Deels openbaar
25	Gespreksverslag n.a.v. handhavingsverzoek met bijlage 'zorgplichten voor grote grazers in natuurgebieden'	Al openbaar	Al openbaar en voor iedereen (online) te raadplegen via https://open.overheid.nl/details/7ca1fbf3-fd73-4af8-95dc-24a27d9b0fc9 (document 89)	

[08-04-2026, 15:00:47] 5.1.2.e Hoi Joke, hoe lijkt het inmiddels?

[08-04-2026, 16:08:26] Joke Bijl: Sorry, heb 5.1.2.e nog niet gesproken. BR

BR

5.1.2.e morgenochtend even bellen <Dit bericht is bewerkt>

[08-04-2026, 16:09:06] 5.1.2.e Oké, BR !

[08-04-2026, 16:10:37] Joke Bijl: Ik bel 5.1.2.e morgen!

[09-04-2026, 16:58:40] Joke Bijl: 5.1.2.e gebeld maar niet te pakken verkregen

[09-04-2026, 17:21:11] 5.1.2.e Oké, morgen weer een dag

[10-04-2026, 10:51:49] Joke Bijl: GIF weggelaten

[10-04-2026, 10:52:07] Joke Bijl: Ik heb je gemaaild

[10-04-2026, 10:54:55] 5.1.2.e Haha

[10-04-2026, 10:55:33] 5.1.2.e Dankjewel. Ik kom er vandaag niet meer aan toe om het door te nemen. Ik stel de publicatie met nog een weekje uit

[10-04-2026, 10:56:12] Joke Bijl: Het heeft geen haast. Fijn weekend

[10-04-2026, 10:56:21] 5.1.2.e Fijn weekend

[14-04-2026, 16:33:56] 5.1.2.e Deze week tijd om te bellen voor de laatste puntjes op de i?

[14-04-2026, 16:36:16] Joke Bijl: Ik laat je even weten, goed? Misschien morgen? BR

BR

ik weet er wel het meeste van. Als ik het aan mijn collega's moet overdragen ben ik waarschijnlijk langer aan het praten dan dat wij even bellen☺

[14-04-2026, 16:36:47] 5.1.2.e Ah BR

[14-04-2026, 16:37:34] 5.1.2.e Ja, en bij overdragen moet je je altijd maar afvragen of het goedkomt haha. Morgen is goed. BR

[14-04-2026, 16:39:30] Joke Bijl: Dank je. Alle vertrouwen in mijn collega's hoor! Maar dit is behoorlijk specifieke kost

[15-04-2026, 12:38:55] Joke Bijl: 5.1.2.e ik denk dat bellen mij vanmiddag niet meer lukt. Misschien toch beter om mijn collega's te bellen <Dit bericht is bewerkt>

[15-04-2026, 13:08:59] 5.1.2.e Zet m op 🙏

[04-05-2026, 10:47:44] 5.1.2.e Hoi Joke, hoe gaat het?

[04-05-2026, 10:58:11] Joke Bijl: Hoi 5.1.2.e goed, dank je. BR

[04-05-2026, 12:24:15] 5.1.2.e Oké, dat is fijn, BR

[04-05-2026, 12:25:46] 5.1.2.e Ik wil je vanmiddag nog wat vragen stellen over de situatie met 5.1.2.e

[04-05-2026, 12:26:40] Joke Bijl: Dank BR

[04-05-2026, 12:26:59] Joke Bijl: Dat is goed. Zal ik je om 14 uur bellen?

[04-05-2026, 12:27:19] 5.1.2.e BR ☹️

[04-05-2026, 12:27:24] Joke Bijl: BR

[08-05-2026, 15:44:53] Joke Bijl: Ik heb een lang bericht ingesproken, ik hoop dat het gelukt is.

[08-05-2026, 19:15:12] 5.1.2.e Heb hem net geluisterd, dankje! Het bericht stopte opeens abrupt na ongeveer 3 minuten. Laatste wat ik hoorde is dat jullie afwachten waar hij zelf mee komt n.a.v. NVWA

[08-05-2026, 19:15:36] Joke Bijl: Klopt!

[08-05-2026, 19:15:42] Joke Bijl: Ik praat te lang...

[08-05-2026, 19:15:50] 5.1.2.e 🤔

[08-05-2026, 19:15:56] Joke Bijl: Mand!

[08-05-2026, 19:16:08] 5.1.2.e 🤔

[08-05-2026, 19:16:42] Joke Bijl: Er moet voor 1 juni een plan van aanpak van Mekelogisch beheer komen. Dat is de eis van NVWA.

[08-05-2026, 19:17:04] Joke Bijl: Ik kan nu nog bellen, als je dat makkelijker vindt?

🔒 Berichten en oproepen worden end-to-end versleuteld. Alleen mensen in deze chat kunnen ze lezen, beluisteren of delen. **Meer informatie**

8 feb 2025

5.1.2.e

heeft je toegevoegd

Deze groep is op 22-05-2024 gemaakt door

5.1.2.e

✎ [Voeg omschrijving toe](#)

+ [Voeg leden toe](#)

🏷 [Voeg je lidtag toe](#)

🔕 Verdwijnende chatberichten zijn ingeschakeld. Nieuwe berichten verdwijnen 7 dagen nadat ze zijn verzonden uit deze chat, tenzij ze worden behouden. **Tik om te**

5.1.2.e

heeft

5.1.2.e

toegevoegd

29 jun 2025

5.1.2.e

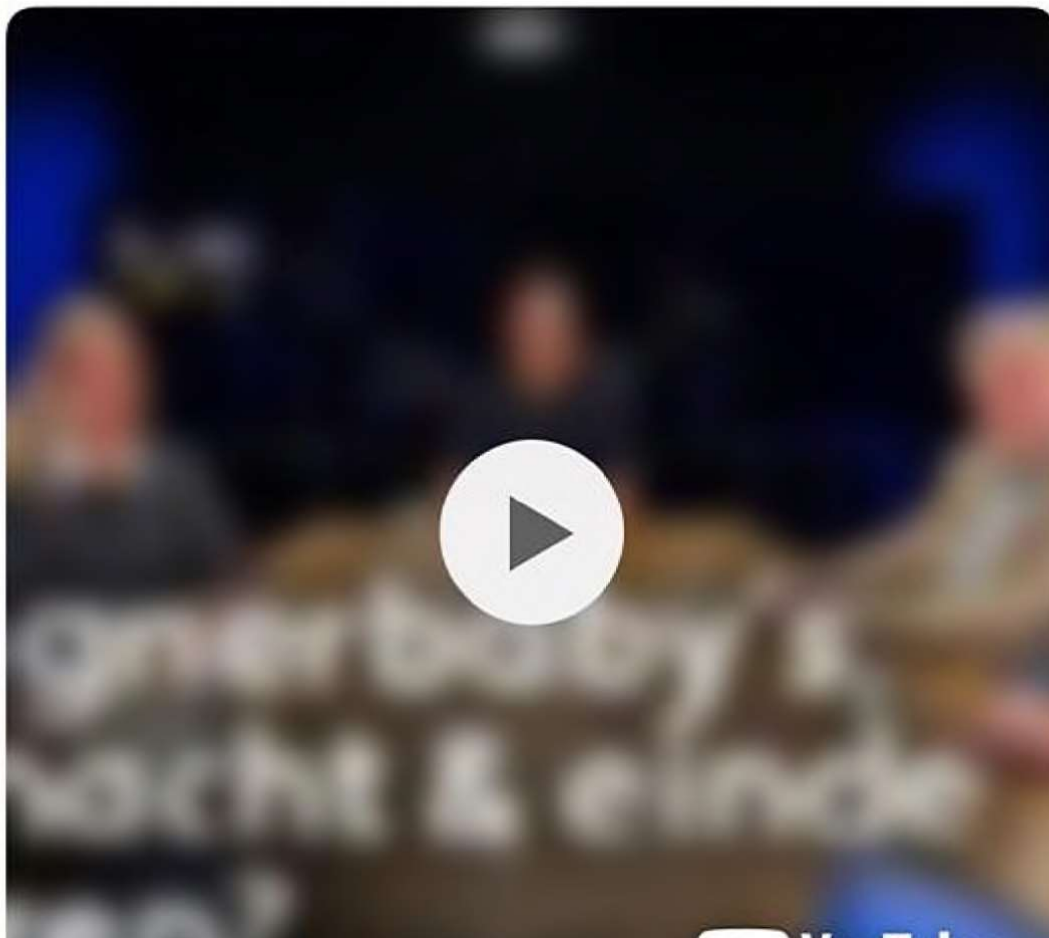
heeft de timer voor berichten geüpdatet. Nieuwe berichten verdwijnen 90 dagen nadat ze zijn verzonden uit deze chat, tenzij ze worden behouden. **Tik om te wijzigen.**

vr 24 apr

5.1.2.e

5.1.2.e

Doorgestuurd

youtu.be

ik dacht dat het op "ongehoord nieuws" was een nieuwsprogramma op de NPO - maar ik zie nu dat het op "Blickbx" was - een alternatief nieuwskanaal - ken je waarschijnlijk ook niet - de aanpak van de wolf door ^{5.1.2.e} en Mekelogisch beheer kwam uitgebreid aan de orde - volgens mij moet je het wel even zien - https://youtu.be/vPaCHih6g_0

19:21

^{5.1.2.e} Vanaf 1.05 ^{5.1.2.e} aan het woord

19:21

za 25 apr

^{5.1.2.e}

^{5.1.2.e}

➔ *Doorgestuurd*

Dag ^{5.1.2.e} je kent me niet. Maar ik ben een oud collega van ^{5.1.2.e}

^{5.1.2.e} en woon op ^{5.1.2.e}

^{5.1.2.e} en ik hadden vd week gesprekken over wolf, begrazing, schieten etc. Hij vertelde dat iii nog

Dag [redacted] je kent me niet. Maar ik
ben een oud collega van [redacted]

[redacted] en woon op [redacted]

[redacted] en ik hadden vd week
gesprekken over wolf, begrazing,
schieten etc. Hij vertelde dat jij nog
steeds veel shit over je heen krijgt
(waar ik mij verre van distantieer).
Dus toen ik dit zag vanochtend en
met mensen in gesprek raakte dacht
ik; dit is ook belangrijk te weten voor
jou. Er zijn mensen tegen en er zijn
mensen voor en er zijn mensen die,
als ze het juiste verhaal horen,
steunen.

Ik geniet in ieder geval van de
kuddes.

Hartelijke groet

[redacted]

18:53

[redacted]

[redacted]

Op de fiets kwam ineens de kudde van ver aan gegaloppeerd. En toen rechtstreeks het water in. Dan denk ik; deze paarden hebben het zooveel beter dan onze gehouden paarden. Mee eerdere fietsers stopten om mee te genieten. Ik dacht; ik gooi de wolf er es in; mensen waren niet onder de indruk dat er af en toe een veulentje gepakt werd, want moet je toch kijken hoe prachtig dit is. Dit zijn dus de mensen die beïnvloedbaar zijn als ze het juiste verhaal horen. Het is het stille midden. Mocht je het nummer van

5.1.2.e

hebben, wil je hr ajb doorsturen? Misschien fijn voor hem om ook een positief geluid te horen. (Sorry, maar dan speelt toch een beetje mijn 5.1.2.e hart weer op na zo'n gesprekje gister 😊)

5.1.2.e

18:54

5.1.2.e

rechtstreeks het water in. Dan denk ik; deze paarden hebben het zooveel beter dan onze gehouden paarden. Mee eerdere fietsers stopten om mee te genieten. Ik dacht; ik gooi de wolf er es in; mensen waren niet onder de indruk dat er af en toe een veulentje gepakt werd, want moet je toch kijken hoe prachtig dit is. Dit zijn dus de mensen die beïnvloedbaar zijn als ze het juiste verhaal horen. Het is het stille midden. Mocht je het nummer van

5.1.2.e

hebben, wil je hr ajb doorsturen? Misschien fijn voor hem om ook een positief geluid te horen. (Sorry, maar dan speelt toch een beetje mijn ^{5.1.2.e} hart weer op na zo'n gesprekje gister 😊)

5.1.2.e

18:54

5.1.2.e

Die ^{5.1.2.e} is wel ok, mooi dat ze dit ook even deelt 😊🙏

5.1.2.e

18:58

From: "5.1.2.e"
Sent: Tue, 3 Feb 2026 13:06:08 +0100
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Subject: FW: Exmoorpony's Drents-Friese Wold
Categories: WOO

Ter info

Van: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: dinsdag 3 februari 2026 10:07
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Exmoorpony's Drents-Friese Wold

Hele goede aanvullingen 5.1.2.e dank je wel.

Ik ga even de zin over ‘verantwoordelijkheid voelen’ checken en zal een nieuw voorstel doen.

Met vriendelijke groet,

Joke Bijl

woordvoerder

Staatsbosbeheer
Afdeling Strategie & Communicatie
T 06 – 1250 7820

5.1.2.e

Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: dinsdag 3 februari 2026 10:03
Aan: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: RE: Exmoorpony's Drents-Friese Wold

Ha 5.1.2.e en anderen,

Mooi stuk!

Ik heb er even naar gekeken, zie hieronder in het rood.

Groeten,

5.1.2.e

Van: Bijl, Joke <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>

Verzonden: maandag 2 februari 2026 16:30

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: FW: Exmoorpony's Drents-Friese Wold

Dag collega's,

Denken jullie mee?

Ik stel het volgende voor, het is wat aan de lange kant (5.1.2.e zal veel teksten herkennen):

Ik vroeg me daarbij af wat het standpunt is van Staatsbosbeheer hierin, omdat Staatsbosbeheer de opdracht geeft om verschillende terreinen te laten begrazen door de exmoorpony's.

Is de huidige waarschuwing van de NVWA voor jullie reden de samenwerking te herzien? Helpen jullie wellicht bij de herstelmaatregelen? En hoe kijken jullie in zijn algemeenheid naar sociale kuddes die leren zich te weren tegen de wolf? Is hierin door de waarschuwing van de NVWA iets veranderd?

Begrazing met schapen, geiten, paarden of runderen is voor veel natuurgebieden onmisbaar. Met hun graaswerk zorgen ze ervoor dat het landschap open en gevarieerd blijft. In natuurgebieden zorgt begrazing ervoor dat natuurlijke dynamiek (verandering) wordt gestimuleerd. Bovendien houden we zo de typisch Drentse heidelandschappen in stand. De aanwezigheid van wolven stelt ons als natuurbeheerders ook voor **een** nieuwe uitdagingen. Want hoe beschermen we de dieren die we inzetten voor begrazing tegen aanvallen van de wolf? Er is niet **een** antwoord: elke grazer en elk gebied vraagt om een eigen aanpak. In deze zoektocht werken terreinbeheerders nauw met elkaar en met de Provincie Drenthe samen.

Vooropgesteld: soms zijn de dieren eigendom van de terreineigenaar, vaak ook voeren **begrazingsbedrijven** de begrazing in opdracht uit. Samen voelen we ons verantwoordelijk voor hun bescherming tegen wolvenaanvallen **(Misschien gaat dit wat ver, maar moeten we zo'n formulering door de juristen laten checken? We zijn immers juridisch gezien niet verantwoordelijk. Ik vind het zelf overigens wel een mooie formulering)**. Hoe we dat doen, hangt af van het dier **en** het terrein.

De meeste begrazing in de grote Drentse natuurgebieden - zoals het Dwingelderveld en het Drents-Friese Wold - gebeurt door schapen. Een schaap kan zichzelf niet verweren tegen een wolvenaanval en zal dit ook nooit kunnen leren. De beste manier om schapen in natuurgebieden te beschermen is in een grote, gescheperde kudde. Zij worden beschermd door een herder, eventueel geholpen door kuddebeschermingshonden. 's Nachts staan de schapen veilig in een schaapskooi of in een nachtweide met wolfwerende rasters. In kleinere gebieden is de inzet van een gescheperde kudde niet haalbaar. Vroeger werden schapen en geiten ook zonder herder in een gebied geplaatst, met daaromheen een raster met elektriciteit. Dat werkte prima, maar nu is dat niet meer mogelijk: **en** enkele draad met stroom houdt de wolf niet tegen, en een natuurgebied in een wolfwerend hek zetten is niet wenselijk, want je weert dan ook andere dieren zoals ree~~en~~, dassen en vossen uit het gebied **(Uit een Duitse pilot blijkt dat deze dieren wel in staat zijn om een wolfwerend raster te passeren. Wilde zwijnen kunnen dat overigens niet, maar die hebben we in Drenthe niet. Zou daarom voor een ander argument gaan: "...en een natuurgebied in een wolfwerend hek zetten is vaak niet mogelijk, omdat door de grote afwisseling in reliëf, vegetatie, en waterpeil het niet mogelijk is om een raster hier voldoende wolfwerend te krijgen)**.

Voor natuurbegrazing moesten natuurbeheerders dus op zoek naar een andere oplossing. Een kansrijke oplossing die we zien is het werken met grote grazers – runderen en paarden - in sociale kuddes. Dieren in een sociale kuddes hebben een familieband, een natuurlijke leeftijdsopbouw **en er leven zowel vrouwelijke als mannelijke dieren in de kudde. Deze kuddestructuur zorgt voor hechte familiebanden tussen dieren waardoor ze bij elkaar blijven en elkaar beschermen** in geval van dreiging, zoals bij wolvenaanvallen. Hun natuurlijke gedrag en sociale structuur maakt deze kuddes weerbaarder om zichzelf te verdedigen tegen roofdieren **en is dus een wolfwerende maatregel**. Dat gedrag moeten ze aanleren, ook voor deze dieren is de aanwezigheid van de wolf nog relatief nieuw.

Uit ervaringen in binnen- en buitenland weten we dat deze aanpak werkt, maar dat het een kudde ook tijd kost om te leren hoe je jezelf en je kuddegenoten beschermd tegen wolven. Door te werken met sociale kuddes zijn er geen wolfwerende hekken of andere fysieke barrières nodig. Zo kunnen de dieren nog steeds zelf bepalen waar ze grazen en hoe ze zich door het landschap begeven en hierdoor blijft het natuurlijke, dynamische landschap behouden. Op dit moment **werkt** Staatsbosbeheer op verschillende plekken in Drenthe aan sociale kuddes van Sayaguesa-**en Galloway** runderen en Exmoorpony's. In sommige gebieden **leefde al een sociale kudde** voordat de wolf zijn intrede deed. Op andere plekken zijn grote grazers geïntroduceerd als vervanger van schapen of geiten. In alle gevallen moeten **de dieren wennen aan de komst van de wolf**. Dit proces kost tijd, zowel voor de dieren als voor de kuddebeheerders die hun gedrag en de effecten op het landschap monitoren. We leren uit de ervaringen die we zelf opdoen en van ervaring uit binnen- en buitenland. En we werken samen met wetenschappers van de Rijksuniversiteit Groningen, die met ons de ontwikkelingen van de kuddes in de gaten houden.

We staan met elkaar aan het begin en we moeten nog veel leren. Zowel de natuurbeheerders en kuddebeheerders als de dieren hebben tijd nodig om zich aan te passen en te werken aan de sociale kuddes. In de praktijk zien we dat de kuddes zich leren te verweren, maar het beeld is grillig. Ook de wolf leert snel en de dieren binnen een roedel werken samen. Het is ook de realiteit dat wolven een kalf, veulen of zelfs volwassen dier te pakken krijgen. Hoewel we dat niet fijn vinden, is het ook onderdeel van een natuurlijke zoektocht naar balans tussen prooi- en roofdieren. Door kleine ingrepen proberen we de weerbaarheid van de kuddes te vergroten en het aantal onnodige slachtoffers tot een minimum te beperken.

Onderzoek moet helpen kennis over natuurbegrazing i.r.t. de wolf te verzamelen en te interpreteren. Op basis daarvan kunnen natuurbeheerders en beleidsmakers hopelijk een toekomstig conflictarm samenleven met de wolf mogelijk maken en daar is iedereen bij gebaat. (Moeten we hier nog iets schrijven over dat leven in de natuur nooit zonder risico's is, dat er voor de komst van de wolf ook veulens doodgingen en dat er dus altijd sterfte zal blijven? Zo ja, dan misschien ook de term conflictarm weglaten)

We zijn samen met pachters en **begrazings**bedrijven zoals Mekelogisch beheer aan het leren hoe we de natuurbegrazing zo goed mogelijk kunnen inrichten. We helpen als terreinbeheerder met verantwoordelijkheid voor biodiversiteit  n het in stand houden van de kenmerkende Drentse landschappen mee aan het verbeterplan dat de NVWA heeft gevraagd (Ik heb tot nu toe alleen nog maar de brief aan ^{5.1.2.e} gezien en daarin wordt niet gesproken over een verbeterplan. Daarnaast zou ik ook niet zo expliciet willen benoemen dat we meehelpen aan het plan aangezien het niet onze dieren zijn..).

Met vriendelijke groet,

Joke Bijl

woordvoerder

Staatsbosbeheer

Afdeling Strategie & Communicatie

T 06 – 1250 7820

5.1.2.e

Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@rtvdrenthe.nl>

Verzonden: woensdag 28 januari 2026 17:12

Aan: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: Exmoorpony's Drents-Friese Wold

Dag 5.1.2.e

Wellicht heb je het nieuws al meegekregen dat de NVWA een waarschuwing heeft uitgedeeld aan dierhouder 5.1.2.e in het Drents-Friese Wold. 5.1.2.e heeft exmoorpony's in sociale kuddes.

Ik vroeg me daarbij af wat het standpunt is van Staatsbosbeheer hierin, omdat Staatsbosbeheer de opdracht geeft om verschillende terreinen te laten begrazen door de exmoorpony's.

Is de huidige waarschuwing van de NVWA voor jullie reden de samenwerking te herzien? Helpen jullie wellicht bij de herstelmaatregelen? En hoe kijken jullie in zijn algemeenheid naar sociale kuddes die leren zich te weren tegen de wolf? Is hierin door de waarschuwing van de NVWA iets veranderd?

Ter info: <https://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/18155795/waarschuwing-nvwa-aan-dierhouder-om-bescherming-exmoorponys-tegen-wolf-onterecht-en-te-vroeg>

Ik heb geen deadline voor de beantwoording van deze vragen, ik weet ook nog niet of ik er een artikel van maak, maar ik ben wel benieuwd hoe jullie (en ook Natuurmonumenten) ernaar kijken.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

RTV Drenthe

Redacteur landbouw

From: "Bijl, Joke"
Sent: Tue, 31 Mar 2026 16:35:01 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>;
"5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Subject: FW: Artikel over sociale kuddes
Categories: WOO

Lezen jullie mee?

Met vriendelijke groet,

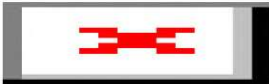
Joke Bijl

woordvoerder

Staatsbosbeheer
Afdeling Strategie & Communicatie
T 06 – 1250 7820

5.1.2.e

Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@rtvdrenthe.nl>
Verzonden: dinsdag 31 maart 2026 15:24
Aan: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Artikel over sociale kuddes

Hoi 5.1.2.e

Ik hoop dit weekend en anders volgende week onderstaand artikel te publiceren over sociale kuddes. Aangezien ik quotes van jou gebruik en Staatsbosbeheer veel wordt genoemd: zou je de tekst willen controleren op feitelijke onjuistheden? En lukt dit nog deze week? Zie hieronder de tekst. Groet, ^{5.1.2.e}

Paarden en runderen zijn voor natuurgebieden belangrijke begrazers. Landschap blijft door hun werk 'open en gevarieerd'. Maar in het leefgebied van wolven ligt voortdurend het gevaar van een aanval op de loer. Wolven zetten daarmee grote grazers en het natuurbeheer onder druk.

Natuurbeheerders denken dat paarden en runderen (op termijn) wolven van zich af kunnen houden door te leven in sociale kuddes. Of dat gaat lukken, is onzeker. In dit artikel worden zes vragen over dit onderwerp besproken.

Waarom worden paarden en runderen ingezet als begrazers in natuurgebieden?

In Drentse natuurgebieden begrazen vaak schapen met een herder het gebied. Maar op sommige plekken is de inzet van schapen onhaalbaar. Bijvoorbeeld omdat het plaatsen van wolfwerende hekken niet wenselijk is met het oog op de natuur.

Schapen kunnen bovendien zichzelf niet beschermen tegen aanvallen van wolven. Natuurbeheerders Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Het Drentse Landschap moesten dus op zoek naar een andere oplossing.

Die vonden ze in paarden en runderen. "Met hun graaswerk zorgen ze ervoor dat het landschap open en gevarieerd blijft", zegt woordvoerder Joke Bijl van Staatsbosbeheer. "In natuurgebieden zorgt begrazing er namelijk voor dat natuurlijke dynamiek wordt gestimuleerd. Bovendien houden we zo de typisch Drentse heidelandschappen in stand."

Maar wolven vallen deze dieren aan. Hoe worden ze precies beschermd?

Door te leven in sociale kuddes. Over de werking zijn de meningen verdeeld, daarover later meer. Het idee achter een sociale kudde is dat de dieren elkaar lang kennen en familiebanden hebben. Door deze hechte relatie zijn ze bereid elkaar te helpen tegen aanvallen van wolven. Deskundigen benadrukken dat de kuddes op een natuurlijke wijze moeten ontstaan en niet moeten worden gevormd door verschillende dieren bij elkaar te plaatsen.

Voor iedere grote grazer zijn de details net weer een beetje anders. Op het Aekingerzand, onderdeel van het Drents-Friese Wold, zijn exmoorpony's aan het werk. Paarden kunnen hun hoeven in de strijd gooien.

Natuurlijke kuddes bestaan vooral uit zogeheten harems: een sociale groep. Deze worden gevormd door een leidende hengst met meerdere merries en veulens, vaak bijgestaan door één of meer secondanten. Bij gevaar vormen de merries een gesloten front rond de jongen, terwijl hengsten gezamenlijk aanvallen afslaan.

In het Drents-Friese Wold grazen ook sayaguesa's. Deze runderen sluiten hun kalveren in een cirkel en verdedigen deze met trappen en hoorns.

Wolven zijn hier al een paar jaar, dus kunnen we al zeggen of het werkt?

De signalen zijn erg wisselend. In natuurgebied Hart van Drenthe is het niet goed afgelopen met de galloway-koeien. Daar zijn erg veel dieren, ook volwassen runderen, gepakt door wolven. Staatsbosbeheer erkent dat het leven in een sociale kudde voor deze galloways niet werkt. "Zij kunnen zich niet goed weren", zegt woordvoerder Bijl. "Het is een vriendelijk ras met korte hoorns."

Al in 2023 werden volwassen runderen gepakt door wolven. In samenspraak met de eigenaar van de kudde is onlangs afgesproken dat de overgebleven dieren dit jaar uit het gebied worden gehaald. De begrazing stopt hier dus. Een oplossing voor het landschap heeft Staatsbosbeheer nog niet.

De sayaguesa's in het Drents-Friese Wold hebben grotere hoorns. Zij kunnen zich beter weren. Maar ook daar zijn jongen gepakt. Dat hoort bij een 'natuurlijke zoektocht naar de balans tussen prooi- en roofdieren', vindt Staatsbosbeheer. Ze zegt dat ze door ervaringen uit onder meer Kroatië en Bulgarije weet dat de aanpak werkt.

Bijl: "We staan met elkaar aan het begin en we moeten nog veel leren. Natuur- en kuddebeheerders en de dieren hebben tijd nodig om zich aan te passen en te werken aan de sociale kuddes. In de praktijk zien we dat de kuddes zich leren te verweren, maar het beeld is grillig. Ook de wolf leert snel en de dieren binnen een roedel werken samen."

Hoe zat het ook alweer met de exmoorpony's?

De exmoorpony's in het Drents-Friese Wold zijn een verhaal apart. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) heeft de dierhouder een waarschuwing gegeven.

De NVWA vindt dat de pony's [onvoldoende beschermd](#) staan en lijkt er daarbij op te wijzen dat de kudde niet voldoet aan het vereiste van een natuurlijke samenstelling. De dierhouder had zijn dieren daarnaast op een andere manier kunnen beschermen, aldus de NVWA. Hoe het wel zou moeten, zegt de toezichthouder niet.

Volgens de dierhouder gaat de bescherming steeds beter. Ook Staatsbosbeheer laat weten dat het volgens haar de goede kant op gaat met de bescherming van de exmoors. Bijl: "Exmoors lijken daarnaar (een natuurlijke sociale kudde, red.) op weg want we zien hoopgevende ontwikkelingen. Afgelopen jaar is het ze gelukt om veulens groot te brengen. Het is een leerproces voor de dieren."

In 2025 overleefden drie van de acht geboren veulens.

Wat zeggen tegenstanders over de bescherming in sociale kuddes?

Stichting Annemieke, met aan het roer [5.1.2.e](#) verzet zich tegen de bescherming in sociale kuddes. Zij vond dat de NVWA moest handhaven bij de exmoorpony's, omdat de wet wordt overtreden. Ze kreeg van de NVWA gelijk.

De kern van haar betoog: alles wat wordt geadviseerd over sociale kuddes, is niet de wet. Daarin staat niets over sociale kuddes. Bovendien is de bescherming gebaseerd op aannames en verwachtingen, niet op bewezen preventieve werking, aldus [5.1.2.e](#). Bescherming in sociale kuddes is 'feitelijk ongefundeerd, juridisch onverdedigbaar en ethisch laakbaar'.

Hoe zit de wet dan in elkaar?

In de wet staat dat dierhouders hun dieren moeten beschermen tegen roofdieren. De invulling daarvan is echter een 'open norm'. Er ontbreken dus details, maar door de komst van wolven is er wel een groeiende behoefte aan een nadere invulling.

Voormalig minister Femke Wiersma (BBB) is er niet in geslaagd om een beleidsregel op te stellen. Ze heeft dit bij het nieuwe kabinet neergelegd. Volgens het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur ziet de nieuwe staatssecretaris Sylvio Erkens (VVD) dat op het wolvendossier 'snelheid geboden is'.

"Om besluiten te kunnen nemen, wil hij eerst weten wat er in de praktijk speelt en leeft bij de mensen", zegt een woordvoerder van het ministerie. Erkens gaat onder meer op werkbezoek.

De NVWA werkt samen met het ministerie aan de nadere invulling van de open norm. De waarschuwing aan de dierhouder van exmoorpony's ziet de NVWA al als een specificering. "Omdat de NVWA hiermee aangeeft wat in ieder geval niet voldoende is", aldus een NVWA-woordvoerder.

From: "5.1.2.e"
Sent: Wed, 8 Apr 2026 10:06:13 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Subject: Re: Artikel over sociale kuddes

Ja, we hebben al gereageerd aan RTV Drenthe. We konden alleen reageren op feitelijke onjuistheden, dus als iets anders is opgeschreven dan we zouden willen dan hebben we daar geen invloed op. Je kunt Joke bellen om nog iets door te geven.

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>

Verzonden: dinsdag 7 april 2026 17:06

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.i <5.1.2.i@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: RE: Artikel over sociale kuddes

Oeps, ik zie nog wel wat puntjes 5.1.2.e

Is het stuk al de deur uit??

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

5.1.2.e Staatsbosbeheer Drenthe

Staatsbosbeheer

Provinciale eenheid Drenthe

E: 5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl

T: 5.1.2.e

5.1.2.e

Baloo 67, 9458TB Balloo

Staatsbosbeheer

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>

Verzonden: dinsdag 7 april 2026 14:06

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e

<5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.i

<5.1.2.i [redacted]@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e [redacted] <5.1.2.e [redacted]@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e [redacted]
<5.1.2.e [redacted]@staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: FW: Artikel over sociale kuddes

Ter info, zie bijlage. Dit artikel wordt binnenkort geplaatst op RTV Drenthe.

Van: Bijl, Joke <5.1.2.e [redacted]@staatsbosbeheer.nl>

Verzonden: donderdag 2 april 2026 17:58

Aan: 5.1.2.e [redacted] <5.1.2.e [redacted]@rtvdrenthe.nl>

CC: 5.1.2.e [redacted] <5.1.2.e [redacted]@staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: RE: Artikel over sociale kuddes

Hoi 5.1.2.e [redacted]

Hierbij mijn opmerkingen en suggesties. Je kunt me altijd bellen.

Met vriendelijke groet,

Joke Bijl

woordvoerder

Staatsbosbeheer

Afdeling Strategie & Communicatie

T 06 – 1250 7820

5.1.2.e [redacted]

Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort

Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@rtvdrenthe.nl>

Verzonden: dinsdag 31 maart 2026 15:24

Aan: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: Artikel over sociale kuddes

Hoi 5.1.2.e

Ik hoop dit weekend en anders volgende week onderstaand artikel te publiceren over sociale kuddes. Aangezien ik quotes van jou gebruik en Staatsbosbeheer veel wordt genoemd: zou je de tekst willen controleren op feitelijke onjuistheden? En lukt dit nog deze week? Zie hieronder de tekst. Groet, 5.1.2.e

Paarden en runderen zijn voor natuurgebieden belangrijke begrazers. Landschap blijft door hun werk 'open en gevarieerd'. Maar in het leefgebied van wolven ligt voortdurend het gevaar van een aanval op de loer. Wolven zetten daarmee grote grazers en het natuurbeheer onder druk.

Natuurbeheerders denken dat paarden en runderen (op termijn) wolven van zich af kunnen houden door te leven in sociale kuddes. Of dat gaat lukken, is onzeker. In dit artikel worden zes vragen over dit onderwerp besproken.

Waarom worden paarden en runderen ingezet als begrazers in natuurgebieden?

In Drentse natuurgebieden begrazen vaak schapen met een herder het gebied. Maar op sommige plekken is de inzet van schapen onhaalbaar. Bijvoorbeeld omdat het plaatsen van wolfwerende hekken niet wenselijk is met het oog op de natuur.

Schapen kunnen bovendien zichzelf niet beschermen tegen aanvallen van wolven. Natuurbeheerders Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Het Drentse Landschap moesten dus op zoek naar een andere oplossing.

Die vonden ze in paarden en runderen. "Met hun graaswerk zorgen ze ervoor dat het landschap open en gevarieerd blijft", zegt woordvoerder Joke Bijl van Staatsbosbeheer. "In natuurgebieden zorgt begrazing er namelijk voor dat natuurlijke dynamiek wordt gestimuleerd. Bovendien houden we zo de typisch Drentse heidelandschappen in stand."

Maar wolven vallen deze dieren aan. Hoe worden ze precies beschermd?

Door te leven in sociale kuddes. Over de werking zijn de meningen verdeeld, daarover later meer. Het idee achter een sociale kudde is dat de dieren elkaar lang kennen en familiebanden hebben. Door deze hechte relatie zijn ze bereid elkaar te helpen tegen aanvallen van wolven. Deskundigen benadrukken dat de kudde op een natuurlijke wijze moeten ontstaan en niet moeten worden gevormd door verschillende dieren bij elkaar te plaatsen.

Voor iedere grote grazer zijn de details net weer een beetje anders. Op het Aekingerzand, onderdeel van het Drents-Friese Wold, zijn exmoorpony's aan het werk. Paarden kunnen hun hoeven in de strijd gooien.

Natuurlijke kudde bestaan vooral uit zogeheten harems: een sociale groep. Deze worden gevormd door een leidende hengst met meerdere merries en veulens, vaak bijgestaan door één of meer secondanten. Bij gevaar vormen de merries een gesloten front rond de jongen, terwijl hengsten gezamenlijk aanvallen afslaan.

In het Drents-Friese Wold grazen ook sayaguesa's. Deze runderen sluiten hun kalveren in een cirkel en verdedigen deze met trappen en hoorns.

Wolven zijn hier al een paar jaar, dus kunnen we al zeggen of het werkt?

De signalen zijn erg wisselend. In natuurgebied Hart van Drenthe is het niet goed afgelopen met de galloway-koeien. Daar zijn erg veel dieren, ook volwassen runderen, gepakt door wolven. Staatsbosbeheer erkent dat het leven in een sociale kudde voor deze galloways niet werkt. "Zij kunnen zich niet goed weren", zegt woordvoerder Bijl. "Het is een vriendelijk ras met korte hoorns."

Al in 2023 werden volwassen runderen gepakt door wolven. In samenspraak met de eigenaar van de kudde is onlangs afgesproken dat de overgebleven dieren dit jaar uit het gebied worden gehaald. De begrazing stopt hier dus. Een oplossing voor het landschap heeft Staatsbosbeheer nog niet.

De sayaguesa's in het Drents-Friese Wold hebben grotere hoorns. Zij kunnen zich beter weren. Maar ook daar zijn jongen gepakt. Dat hoort bij een 'natuurlijke zoektocht naar de balans tussen prooi- en roofdieren', vindt Staatsbosbeheer. Ze zegt dat ze door ervaringen uit onder meer Kroatië en Bulgarije weet dat de aanpak werkt.

Bijl: "We staan met elkaar aan het begin en we moeten nog veel leren. Natuur- en kuddebeheerders en de dieren hebben tijd nodig om zich aan te passen en te werken aan de sociale kuddes. In de praktijk zien we dat de kuddes zich leren te verweren, maar het beeld is grillig. Ook de wolf leert snel en de dieren binnen een roedel werken samen."

Hoe zat het ook alweer met de exmoorpony's?

De exmoorpony's in het Drents-Friese Wold zijn een verhaal apart. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) heeft de dierhouder een waarschuwing gegeven.

De NVWA vindt dat de pony's [onvoldoende beschermd](#) staan en lijkt er daarbij op te wijzen dat de kudde niet voldoet aan het vereiste van een natuurlijke samenstelling. De dierhouder had zijn dieren daarnaast op een andere manier kunnen beschermen, aldus de NVWA. Hoe het wel zou moeten, zegt de toezichthouder niet.

Volgens de dierhouder gaat de bescherming steeds beter. Ook Staatsbosbeheer laat weten dat het volgens haar de goede kant op gaat met de bescherming van de exmoors. Bijl: "Exmoors lijken daarnaar (een natuurlijke sociale kudde, red.) op weg want we zien hoopgevende ontwikkelingen. Afgelopen jaar is het ze gelukt om veulens groot te brengen. Het is een leerproces voor de dieren."

In 2025 overleefden drie van de acht geboren veulens.

Wat zeggen tegenstanders over de bescherming in sociale kuddes?

Stichting Annemieke, met aan het roer [5.1.2.e](#), verzet zich tegen de bescherming in sociale kuddes. Zij vond dat de NVWA moest handhaven bij de exmoorpony's, omdat de wet wordt overtreden. Ze kreeg van de NVWA gelijk.

De kern van haar betoog: alles wat wordt geadviseerd over sociale kuddes, is niet de wet. Daarin staat niets over sociale kuddes. Bovendien is de bescherming gebaseerd op aannames en verwachtingen, niet op bewezen preventieve werking, aldus [5.1.2.e](#). Bescherming in sociale kuddes is 'feitelijk ongefundeerd, juridisch onverdedigbaar en ethisch laakbaar'.

Hoe zit de wet dan in elkaar?

In de wet staat dat dierhouders hun dieren moeten beschermen tegen roofdieren. De invulling daarvan is echter een 'open norm'. Er ontbreken dus details, maar door de komst van wolven is er wel een groeiende behoefte aan een nadere invulling.

Voormalig minister Femke Wiersma (BBB) is er niet in geslaagd om een beleidsregel op te stellen. Ze heeft dit bij het nieuwe kabinet neergelegd. Volgens het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur ziet de nieuwe staatssecretaris Sylvio Erkens (VVD) dat op het wolvendossier 'snelheid geboden is'.

"Om besluiten te kunnen nemen, wil hij eerst weten wat er in de praktijk speelt en leeft bij de mensen", zegt een woordvoerder van het ministerie. Erkens gaat onder meer op werkbezoek.

De NVWA werkt samen met het ministerie aan de nadere invulling van de open norm. De waarschuwing aan de dierhouder van exmoorpony's ziet de NVWA al als een specificering. "Omdat de NVWA hiermee aangeeft wat in ieder geval niet voldoende is", aldus een NVWA-woordvoerder.

From: "5.1.2.e"
Sent: Tue, 7 Apr 2026 14:05:40 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; "5.1.2.i" <5.1.2.i@staatsbosbeheer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Subject: FW: Artikel over sociale kuddes
Attachments: Paarden en runderen zijn voor natuurgebieden belangrijke begrazers RTV Drenthe 5.1.2.e.docx

Ter info, zie bijlage. Dit artikel wordt binnenkort geplaatst op RTV Drenthe.

Van: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>

Verzonden: donderdag 2 april 2026 17:58

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@rtvdrenthe.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: RE: Artikel over sociale kuddes

Hoi 5.1.2.e

Hierbij mijn opmerkingen en suggesties. Je kunt me altijd bellen.

Met vriendelijke groet,

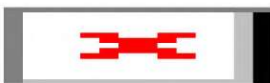
Joke Bijl

woordvoerder

Staatsbosbeheer
Afdeling Strategie & Communicatie
T 06 – 1250 7820

5.1.2.e

Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e>@rtvdrenthe.nl>

Verzonden: dinsdag 31 maart 2026 15:24

Aan: Bijl, Joke <5.1.2.e>@staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: Artikel over sociale kuddes

Hoi Joke,

Ik hoop dit weekend en anders volgende week onderstaand artikel te publiceren over sociale kuddes. Aangezien ik quotes van jou gebruik en Staatsbosbeheer veel wordt genoemd: zou je de tekst willen controleren op feitelijke onjuistheden? En lukt dit nog deze week? Zie hieronder de tekst. Groet, 5.1.2.e

Paarden en runderen zijn voor natuurgebieden belangrijke begrazers. Landschap blijft door hun werk 'open en gevarieerd'. Maar in het leefgebied van wolven ligt voortdurend het gevaar van een aanval op de loer. Wolven zetten daarmee grote grazers en het natuurbeheer onder druk.

Natuurbeheerders denken dat paarden en runderen (op termijn) wolven van zich af kunnen houden door te leven in sociale kuddes. Of dat gaat lukken, is onzeker. In dit artikel worden zes vragen over dit onderwerp besproken.

Waarom worden paarden en runderen ingezet als begrazers in natuurgebieden?

In Drentse natuurgebieden begrazen vaak schapen met een herder het gebied. Maar op sommige plekken is de inzet van schapen onhaalbaar. Bijvoorbeeld omdat het plaatsen van wolfwerende hekken niet wenselijk is met het oog op de natuur.

Schapen kunnen bovendien zichzelf niet beschermen tegen aanvallen van wolven. Natuurbeheerders Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Het Drentse Landschap moesten dus op zoek naar een andere oplossing.

Die vonden ze in paarden en runderen. "Met hun graaswerk zorgen ze ervoor dat het landschap open en gevarieerd blijft", zegt woordvoerder Joke Bijl van Staatsbosbeheer. "In natuurgebieden zorgt begrazing er namelijk voor dat natuurlijke dynamiek wordt gestimuleerd. Bovendien houden we zo de typisch Drentse heidelandschappen in stand."

Maar wolven vallen deze dieren aan. Hoe worden ze precies beschermd?

Door te leven in sociale kuddes. Over de werking zijn de meningen verdeeld, daarover later meer. Het idee achter een sociale kudde is dat de dieren elkaar lang kennen en familiebanden hebben. Door deze hechte relatie zijn ze bereid elkaar te helpen tegen aanvallen van wolven. Deskundigen benadrukken dat de kuddes op een natuurlijke wijze moeten ontstaan en niet moeten worden gevormd door verschillende dieren bij elkaar te plaatsen.

Voor iedere grote grazer zijn de details net weer een beetje anders. Op het Aekingerzand, onderdeel van het Drents-Friese Wold, zijn exmoorpony's aan het werk. Paarden kunnen hun hoeven in de strijd gooien.

Natuurlijke kuddes bestaan vooral uit zogeheten harems: een sociale groep. Deze worden gevormd door een leidende hengst met meerdere merries en veulens, vaak bijgestaan door één of meer secondanten. Bij gevaar vormen de merries een gesloten front rond de jongen, terwijl hengsten gezamenlijk aanvallen afslaan.

In het Drents-Friese Wold grazen ook sayaguesa's. Deze runderen sluiten hun kalveren in een cirkel en verdedigen deze met trappen en hoorns.

Wolven zijn hier al een paar jaar, dus kunnen we al zeggen of het werkt?

De signalen zijn erg wisselend. In natuurgebied Hart van Drenthe is het niet goed afgelopen met de galloway-koeien. Daar zijn erg veel dieren, ook volwassen runderen, gepakt door wolven. Staatsbosbeheer erkent dat het leven in een sociale kudde voor deze galloways niet werkt. "Zij kunnen zich niet goed weren", zegt woordvoerder Bijl. "Het is een vriendelijk ras met korte hoorns."

Al in 2023 werden volwassen runderen gepakt door wolven. In samenspraak met de eigenaar van de kudde is onlangs afgesproken dat de overgebleven dieren dit jaar uit het gebied worden gehaald. De begrazing stopt hier dus. Een oplossing voor het landschap heeft Staatsbosbeheer nog niet.

De sayaguesa's in het Drents-Friese Wold hebben grotere hoorns. Zij kunnen zich beter weren. Maar ook daar zijn jongen gepakt. Dat hoort bij een 'natuurlijke zoektocht naar de balans tussen prooi- en roofdieren', vindt Staatsbosbeheer. Ze zegt dat ze door ervaringen uit onder meer Kroatië en Bulgarije weet dat de aanpak werkt.

Bijl: "We staan met elkaar aan het begin en we moeten nog veel leren. Natuur- en kuddebeheerders en de dieren hebben tijd nodig om zich aan te passen en te werken aan de sociale kuddes. In de praktijk zien we dat de kuddes zich leren te verweren, maar het beeld is grillig. Ook de wolf leert snel en de dieren binnen een roedel werken samen."

Hoe zat het ook alweer met de exmoorpony's?

De exmoorpony's in het Drents-Friese Wold zijn een verhaal apart. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) heeft de dierhouder een waarschuwing gegeven.

De NVWA vindt dat de pony's [onvoldoende beschermd](#) staan en lijkt er daarbij op te wijzen dat de kudde niet voldoet aan het vereiste van een natuurlijke samenstelling. De dierhouder had zijn dieren daarnaast op een andere manier kunnen beschermen, aldus de NVWA. Hoe het wel zou moeten, zegt de toezichthouder niet.

Volgens de dierhouder gaat de bescherming steeds beter. Ook Staatsbosbeheer laat weten dat het volgens haar de goede kant op gaat met de bescherming van de exmoors. Bijl: "Exmoors lijken daarnaar (een natuurlijke sociale kudde, red.) op weg want we zien hoopgevende ontwikkelingen. Afgelopen jaar is het ze gelukt om veulens groot te brengen. Het is een leerproces voor de dieren."

In 2025 overleefden drie van de acht geboren veulens.

Wat zeggen tegenstanders over de bescherming in sociale kuddes?

Stichting Annemieke, met aan het roer ^{5.1.2.e} verzet zich tegen de bescherming in sociale kuddes. Zij vond dat de NVWA moest handhaven bij de exmoorpony's, omdat de wet wordt overtreden. Ze kreeg van de NVWA gelijk.

De kern van haar betoog: alles wat wordt geadviseerd over sociale kuddes, is niet de wet. Daarin staat niets over sociale kuddes. Bovendien is de bescherming gebaseerd op aannames en verwachtingen, niet op bewezen preventieve werking, aldus ^{5.1.2.e}. Bescherming in sociale kuddes is 'feitelijk ongefundeerd, juridisch onverdedigbaar en ethisch laakbaar'.

Hoe zit de wet dan in elkaar?

In de wet staat dat dierhouders hun dieren moeten beschermen tegen roofdieren. De invulling daarvan is echter een 'open norm'. Er ontbreken dus details, maar door de komst van wolven is er wel een groeiende behoefte aan een nadere invulling.

Voormalig minister Femke Wiersma (BBB) is er niet in geslaagd om een beleidsregel op te stellen. Ze heeft dit bij het nieuwe kabinet neergelegd. Volgens het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur ziet de nieuwe staatssecretaris Sylvio Erkens (VVD) dat op het wolvendossier 'snelheid geboden is'.

"Om besluiten te kunnen nemen, wil hij eerst weten wat er in de praktijk speelt en leeft bij de mensen", zegt een woordvoerder van het ministerie. Erkens gaat onder meer op werkbezoek.

De NVWA werkt samen met het ministerie aan de nadere invulling van de open norm. De waarschuwing aan de dierhouder van exmoorpony's ziet de NVWA al als een specificering. "Omdat de NVWA hiermee aangeeft wat in ieder geval niet voldoende is", aldus een NVWA-woordvoerder.

Paarden en runderen zijn voor natuurgebieden belangrijke begrazers.

Landschap blijft door hun werk 'open en gevarieerd'. Maar in het leefgebied van wolven ligt voortdurend het gevaar van een aanval op de loer. Wolven zetten daarmee grote grazers en het natuurbeheer onder druk.

Natuurbeheerders denken dat paarden en runderen (op termijn) wolven van zich af kunnen houden door te leven in sociale kudde. Of dat gaat lukken, is onzeker. In dit artikel worden zes vragen over dit onderwerp besproken.

Waarom worden paarden en runderen ingezet als begrazers in natuurgebieden?

In Drentse natuurgebieden begrazen vaak schapen met een herder het gebied. Maar op sommige plekken is de inzet van schapen onhaalbaar. Bijvoorbeeld omdat het plaatsen van wolfwerende hekken niet wenselijk is met het oog op de natuur.

Schapen kunnen bovendien zichzelf niet beschermen tegen aanvallen van wolven. Natuurbeheerders Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Het Drentse Landschap moesten dus op zoek naar een andere oplossing.

Die vonden ze in paarden en runderen. "Met hun graaswerk zorgen ze ervoor dat het landschap open en gevarieerd blijft", zegt woordvoerder Joke Bijl van Staatsbosbeheer. "In natuurgebieden zorgt begrazing er namelijk voor dat natuurlijke dynamiek wordt gestimuleerd. Bovendien houden we zo de typisch Drentse heidelandschappen in stand."

Maar wolven vallen deze dieren aan. Hoe worden ze precies beschermd?

Door te leven in sociale kudde. Over de werking zijn de meningen verdeeld, daarover later meer. Het idee achter een sociale kudde is dat de dieren elkaar lang kennen en familiebanden hebben. Door deze hechte relatie zijn ze bereid elkaar te helpen tegen aanvallen van wolven. Deskundigen benadrukken dat de kudde op een natuurlijke wijze moeten ontstaan en niet moeten worden gevormd door verschillende dieren bij elkaar te plaatsen.

Voor iedere grote grazer zijn de details net weer een beetje anders. Op het Aekingerzand, onderdeel van het Drents-Friese Wold, zijn exmoorpony's aan het werk. Paarden kunnen hun hoeven in de strijd gooien.

Natuurlijke kudde paarden bestaan vooral uit zogeheten harem: een sociale groep. Deze worden gevormd door een leidende hengst met meerdere merries en veulens, vaak bijgestaan door één of meer secondanten. Bij gevaar vormen de merries een gesloten front rond de jongen, terwijl hengsten gezamenlijk aanvallen afslaan.

In het Drents-Friese Wold grazen ook sayaguesa's. Deze runderen sluiten hun kalveren in een cirkel en verdedigen deze met trappen en hoorns richting wolven.

Wolven zijn hier al een paar jaar, dus kunnen we al zeggen of het werkt?

De signalen zijn erg wisselend. In natuurgebied Hart van Drenthe is het niet goed afgelopen met de galloway-koeien. Daar zijn erg veel dieren, ook volwassen runderendieren (als je niet nog een keer runderen wil gebruiken), gepakt door wolven. Staatsbosbeheer erkent dat het leven in een sociale kudde voor deze specifieke groep galloways in de Elperstroom niet werkt. "De groepZij kunnenon zich hier niet goed weren", zegt woordvoerder Bijl. "Het is een vriendelijk ras met korte hoorns."

Al in 2023 werden volwassen runderen gepakt door wolven. In samenspraak met de eigenaar van de kudde is onlangs afgesproken dat de overgebleven dieren dit jaar uit het gebied worden gehaald. De begrazing stopt hier dus. Een oplossing voor het landschap heeft Staatsbosbeheer nog niet.

De sayaguesa's in het Drents-Friese Wold hebben grotere hoorns. Zij kunnen zich beter weren. Maar ook daar zijn jongen gepakt. Dat hoort bij een 'natuurlijke zoektocht naar de balans tussen prooi- en roofdieren', vindt Staatsbosbeheer. Ze zegt dat ze door ervaringen uit onder meer Kroatië en Bulgarije weet dat de aanpak werkt.

Bijl: "We staan met elkaar aan het begin en we moeten nog veel leren. Natuur- en kuddebeheerders en de dieren hebben tijd nodig om zich aan te passen en te werken aan de sociale kudde. In de praktijk zien we goede voorbeelden dat de kudde zich leren te verweren, maar het beeld is grillig. Ook de wolf leert snel en de dieren binnen een roedel werken samen."

Hoe zat het ook alweer met de exmoorpony's?

De exmoorpony's in het Drents-Friese Wold zijn een verhaal apart. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) heeft 5.1.2.e een waarschuwing gegeven.

De NVWA vindt dat de pony's onvoldoende beschermd staan en lijkt er daarbij op te wijzen dat de kudde niet voldoet aan het vereiste van een natuurlijke samenstelling. De dierhouder had zijn dieren daarnaast op een andere manier kunnen beschermen, aldus de NVWA. Hoe het wel zou moeten, zegt de toezichthouder niet.

Volgens de dierhouder gaat de bescherming steeds beter. Ook Staatsbosbeheer laat weten dat het volgens-haar de goede kant op gaat met de bescherming van de exmoors. Bijl: "Exmoors lijken daarnaast (een natuurlijke sociale kudde,

Commented [JB1]: Hier wordt de suggestie gewekt dat paarden en runderen alleen worden ingezet omdat zij (mogelijk) weerbaar zijn en schapen niet. Dat is feitelijk onjuist. Ook al voor de komst van wolven werd er gewerkt met paarden en runderen en we zetten hen niet alleen in als 'vervanger van schapen', maar juist vanwege hun eigen unieke graasgedrag.

Commented [JB2]: Runderen, want ook mannelijke dieren.

Commented [JB3]: Het is niet zo dat Galloways nergens geschikt zijn. Er zijn voorbeelden van gebieden in Nederland waar het de Galloways wel lukt. Het gaat om deze specifieke groep in dit gebied die het niet lukte.

Commented [JB4]: Galloways hebben geen hoorns.

Commented [JB5]: 5.1.2.e ?

red.) op weg want we zien hoopgevende ontwikkelingen. Afgelopen jaar is het ze gelukt om enkele veulens groot te brengen. Het is een leerproces voor de dieren."

In 2025 overleefden drie van de acht geboren veulens.

Wat zeggen tegenstanders over de bescherming in sociale kuddes?

Stichting Annemieke, met aan het roer 5.1.2.e verzet zich tegen de bescherming in sociale kuddes. Zij vond dat de NVWA moest handhaven bij de exmoorpony's, omdat de wet wordt overtreden. Ze kreeg van de NVWA gelijk.

De kern van haar betoog: alles wat wordt geadviseerd over sociale kuddes, is niet de wet. Daarin staat niets over sociale kuddes. Bovendien is de bescherming gebaseerd op aannames en verwachtingen, niet op bewezen preventieve werking, aldus 5.1.2.e. Bescherming in sociale kuddes is volgens haar feitelijk ongefundeerd, juridisch onverdedigbaar en ethisch laakbaar'.

Hoe zit de wet dan in elkaar?

In de wet staat dat dierhouders hun dieren moeten beschermen tegen roofdieren. De invulling daarvan is echter een 'open norm'. Er ontbreken dus details, maar door de komst van wolven is er wel een groeiende behoefte aan een nadere invulling.

Voormalig minister Femke Wiersma (BBB) is er niet in geslaagd om een beleidsregel op te stellen. Ze heeft dit bij het nieuwe kabinet neergelegd. Volgens het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur ziet de nieuwe staatssecretaris Sylvio Erkens (VVD) dat op het wolvendossier 'snelheid geboden is'.

"Om besluiten te kunnen nemen, wil hij eerst weten wat er in de praktijk speelt en leeft bij de mensen", zegt een woordvoerder van het ministerie. Erkens gaat onder meer op werkbezoek.

De NVWA werkt samen met het ministerie aan de nadere invulling van de open norm. De waarschuwing aan de dierhouder van exmoorpony's ziet de NVWA al als een specificering. "Omdat de NVWA hiermee aangeeft wat in ieder geval niet voldoende is", aldus een NVWA-woordvoerder.

Commented [JB6]: Klopt dit? Het handhavingsverzoek van de stichting werd namelijk afgewezen. 5.1.2.e kreeg wel een waarschuwing, maar dat is niet hetzelfde als 'gelijk krijgen'? Wil je dat checken bij de NVWA?

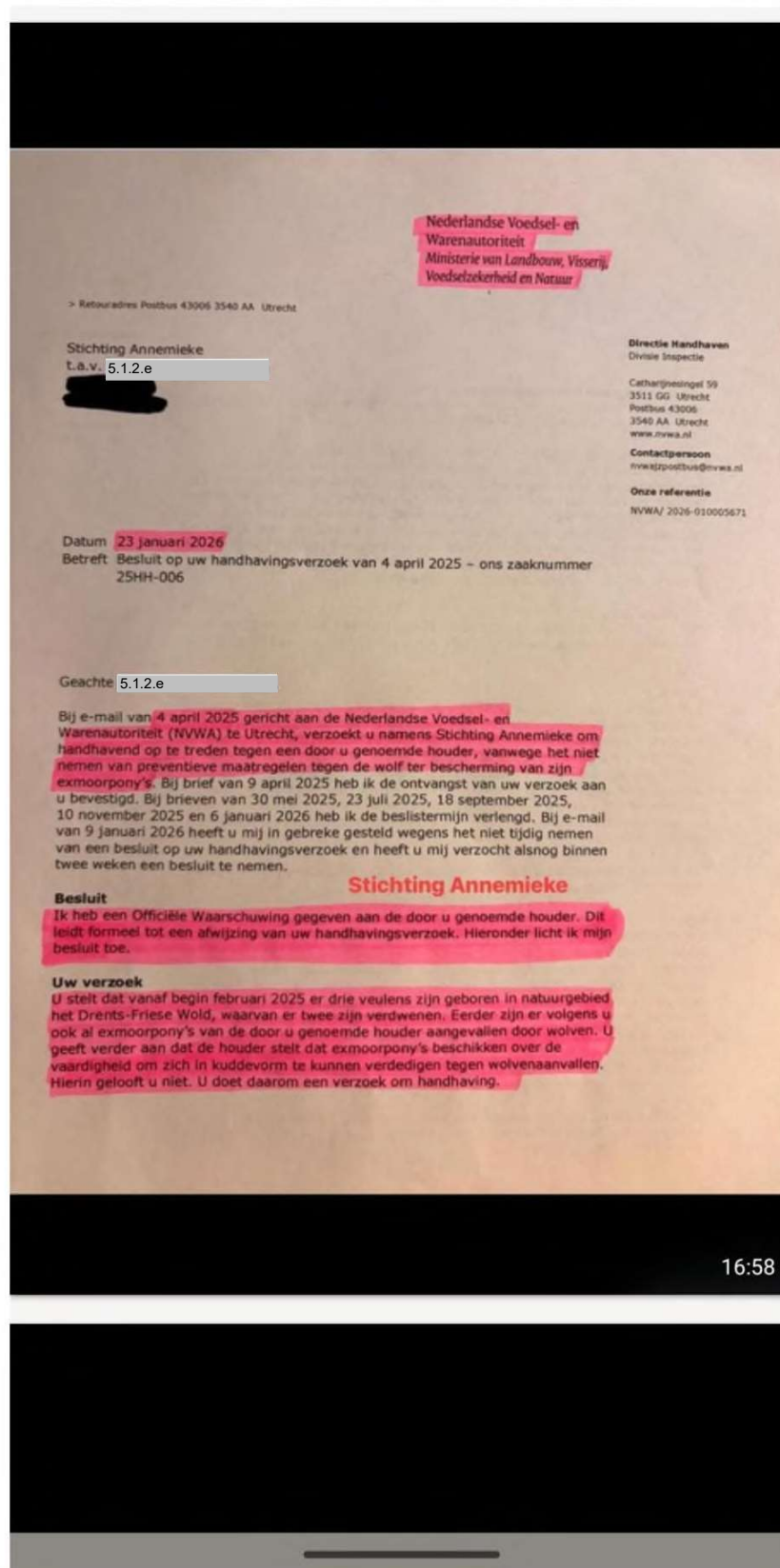
14:38

5G 26%

Joke Bijl

4 foto's • 26 januari 2026

16:58

14:39

5G 26%

Joke Bijl

4 foto's • 26 januari 2026

16:58

Directie Handhaven
Divisie Inspectie**Beoordeling van uw handhavingsverzoek**

Naar aanleiding van uw verzoek tot handhaving heeft de NVWA een onderzoek ingesteld naar de door u genoemde houder.

Datum
23 januari 2026**Onze referentie**
NVWA/ 2026-010005671**1. Onderzoek naar de houder op basis van gegevens van BIJ12**

Naar aanleiding van uw handhavingsverzoek heeft de NVWA bij BIJ12 de taxatierapporten opgevraagd die zijn opgemaakt naar aanleiding van door de houder gemelde vermoedelijke aanvallen bij de houder. Uit de taxatierapporten blijkt dat de houder vier schademeldingen heeft gedaan in 2023 en 2024. Uit de gegevens blijkt dat er drie wolvenaanvallen hebben plaatsgevonden. Daarnaast blijkt uit de stukken dat er in één geval een aanval heeft plaatsgevonden waarbij het vermoedelijk gaat om een wolvenaanval. Alle aanvallen vonden plaats in natuurgebieden in of nabij het Drents-Friese Wold.

2. Fysieke inspectie

De toezichthouders hebben op 3 juni 2025 een fysieke inspectie gedaan. Tijdens de inspectie hebben de toezichthouders percelen bekeken in het Drents-Friese Wold.

Perceel 1

De toezichthouders zagen bij perceel 1 dat er om dit gebied een afrastering aanwezig was. De toezichthouders zagen dat deze bestond uit grote houten hoekpalen, met daarnaast kleinere houten paaltjes tussen deze hoekpalen. De toezichthouders zagen twee staaldraden op 54 cm hoogte en de andere op 85 cm hoogte (gemeten vanaf het maaiveld). Een toezichthouder heeft het voltage stroom op de laagste draad gemeten op 5,1 kilovolt en op de hoogste draad gemeten op 4,6 kilovolt. De toezichthouders zagen dat deze afrastering niet voldeed aan de minimale eisen van wolfwerende maatregelen zoals genoemd op de site van BIJ12.

Op de vraag hoeveel dieren er momenteel in dit gebied liepen, gaf de houder aan dat er 21 pony's zouden moeten lopen.

Stichting Annemieke**Perceel 2**

De toezichthouders zagen bij perceel 2 een afrastering in de vorm van onder andere gaas. De toezichthouders zagen hierna een strook van het perceel van enkele tientallen meters. Vervolgens zagen de toezichthouders weer een afrastering staan met stevige houten hoekpalen en kleinere houten palen daartussen. De tussenafstand hebben de toezichthouders gemeten op ongeveer 12 meter. De toezichthouders zagen bij deze afrastering twee staaldraden, een op 60 cm hoogte en een op 105 cm hoogte (gemeten vanaf het maaiveld). De toezichthouder heeft het voltage stroom op beide draden gemeten op 3,0 kilovolt. De toezichthouders zagen dat deze afrastering niet voldeed aan de minimale eisen van wolfwerende maatregelen zoals genoemd op de site van BIJ12.

De houder gaf aan dat de grootte van het gebied ruwweg 650 hectare is. Op de vraag hoeveel dieren er momenteel in dit gebied liepen, gaf de houder aan dat er 15 pony's zouden moeten lopen.

16:58

14:39

5G 26%

Joke Bijl

4 foto's • 26 januari 2026

16:58

Directie Handhaven
Divisie InspectieDatum
23 januari 2026Onze referentie
NVWA/ 2026-010005671**Perceel 3**

De toezichthouders zagen bij dit perceel dat er een afrastering was in de vorm van onder andere prikkeldraad en andere vormen van draad. De toezichthouders zagen dat de afrastering in dit gebied niet overal hetzelfde was, maar dat het in ieder geval overal niet wolfwerend was ingericht. De toezichthouders zagen bij deze afrastering op een plek dat er twee prikkeldraden op 24 cm hoogte en de andere op 54 cm hoogte zaten. Daarboven zagen de toezichthouders nog een normale staaldraad op 74 cm hoogte (allen gemeten vanaf het maaiveld). De houder gaf aan dat dit gebied zonder stroom afgerasterd was. De toezichthouders zagen dat deze afrastering niet voldeed aan de minimale eisen van wolfwerende maatregelen zoals genoemd op de site van BIJ12.

Op de vraag hoeveel dieren er momenteel in dit gebied liepen gaf de houder aan dat er 18 of 19 pony's zouden moeten lopen.

3. Overige beschermingsmaatregelen

Door de toezichthouders is geconstateerd dat de dieren niet door middel van wolfwerende rasters worden beschermd. In gesprek met de houder is navraag gedaan over de geboden bescherming. De houder gaf aan dat vanwege de komst van de wolf in dit gebied voor begrazing was gekozen voor exmoorpony's in kuddeverband. De houder verwees hierbij naar de site van BIJ12 waarop ook de samenstelling van de kudde van runderen of paarden als mogelijke beschermingsmaatregel wordt genoemd.¹

Het onderdeel over bescherming door de kudde dieren is zeer beknopt beschreven op de site van BIJ12. Waar er voor de rasters zeer uitgebreide adviezen en afmetingen bestaan, ontbreekt dit kader voor de kuddesamenstelling. Echter, dit betekent niet dat met enkel het plaatsen van paarden in een kudde kan worden voldaan aan de bescherming tegen roofdieren. De samenstelling van de kudde is hierbij van belang. Ook kan worden overwogen om aanvullende maatregelen te nemen om de dieren te beschermen.

Stichting Annemieke

BIJ12 verwijst bij het onderdeel over paarden en runderen naar de literatuurstudie 'wolvengedrag op rund en paard'.² Deze studie benadrukt onder andere het belang van een natuurlijk kuddeverband voor het vermogen tot zelfverdediging. Hierbij wordt expliciet genoemd dat het kunstmatig samenstellen van groepen runderen of paarden door de beheerder niet gelijk staat aan een natuurlijk kuddeverband.

Tijdens de inspectie gaf de houder aan dat de exmoorpony's bij introductie in het Drents-Friese Wold nog geen sociale groep of kudde vormden. Ook vermeldt BIJ12 het volgende: 'Pony's lopen meer risico op een wolvenaantal dan paarden; hoe kleiner het paard, hoe groter het risico'. Hoewel exmoorpony een robuust ras is dat zichzelf goed kan onderhouden, levert de grootte van deze dieren een groter risico op predatie door wolven op.

het voorgaande geen uitputtende analyse van de maatregelen die kunnen nemen om zijn exmoorpony's in het natuurgebied het Drents-Friese Wold te beschermen tegen wolvenaantallen. De houder zou zijn dieren ook kunnen beschermen.

[https://onderwerp/taunusshade/schade-voor-komende-wolven/#5-maatregelen-voor-paarden-en-pony's](#)
[Leef/wp-content/uploads/2024/08/Literatuurstudie-Wolvengedrag-op-rund-en-paard.pdf](#)

Pagina 3 van 6

16:58

Meer opnemen

14:39

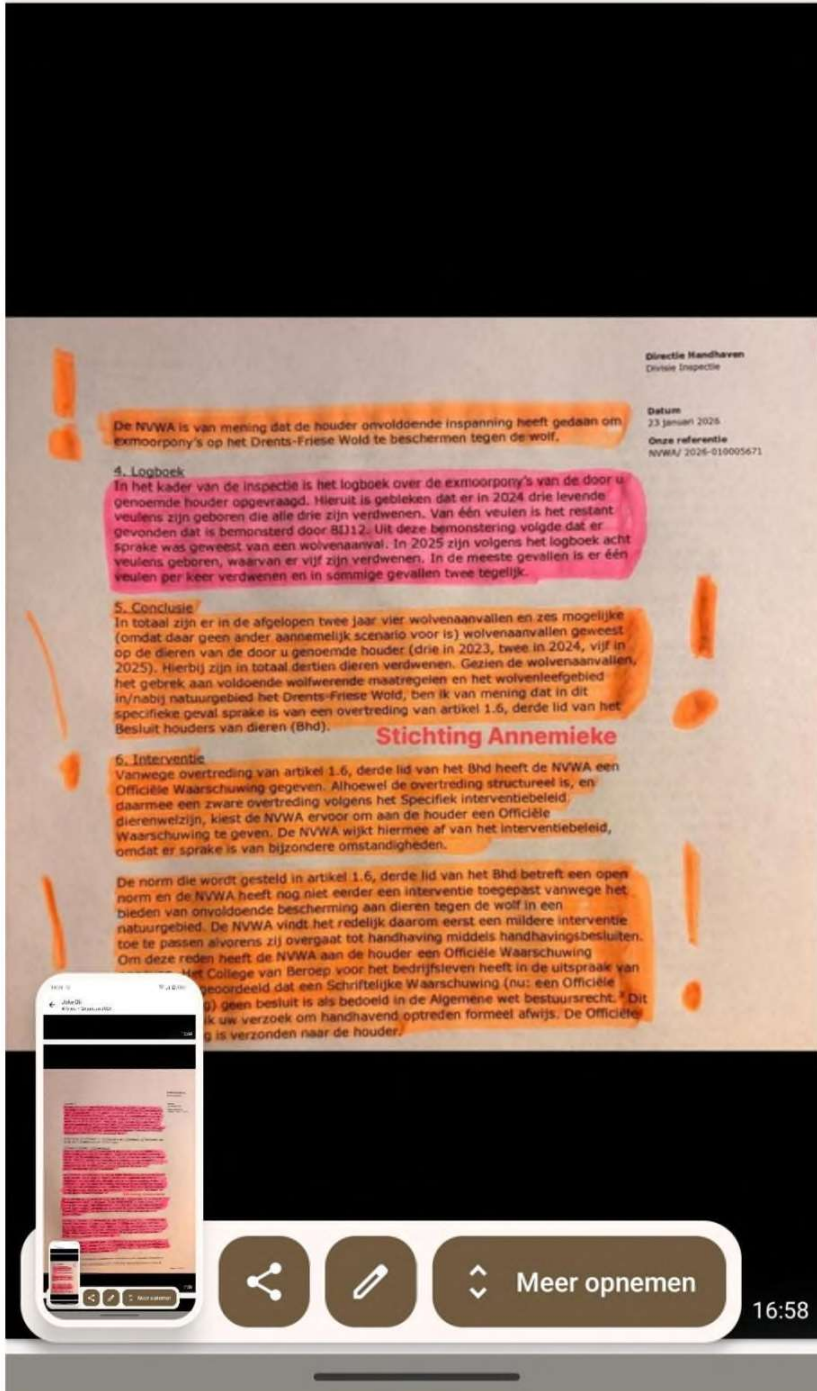
5G 26%

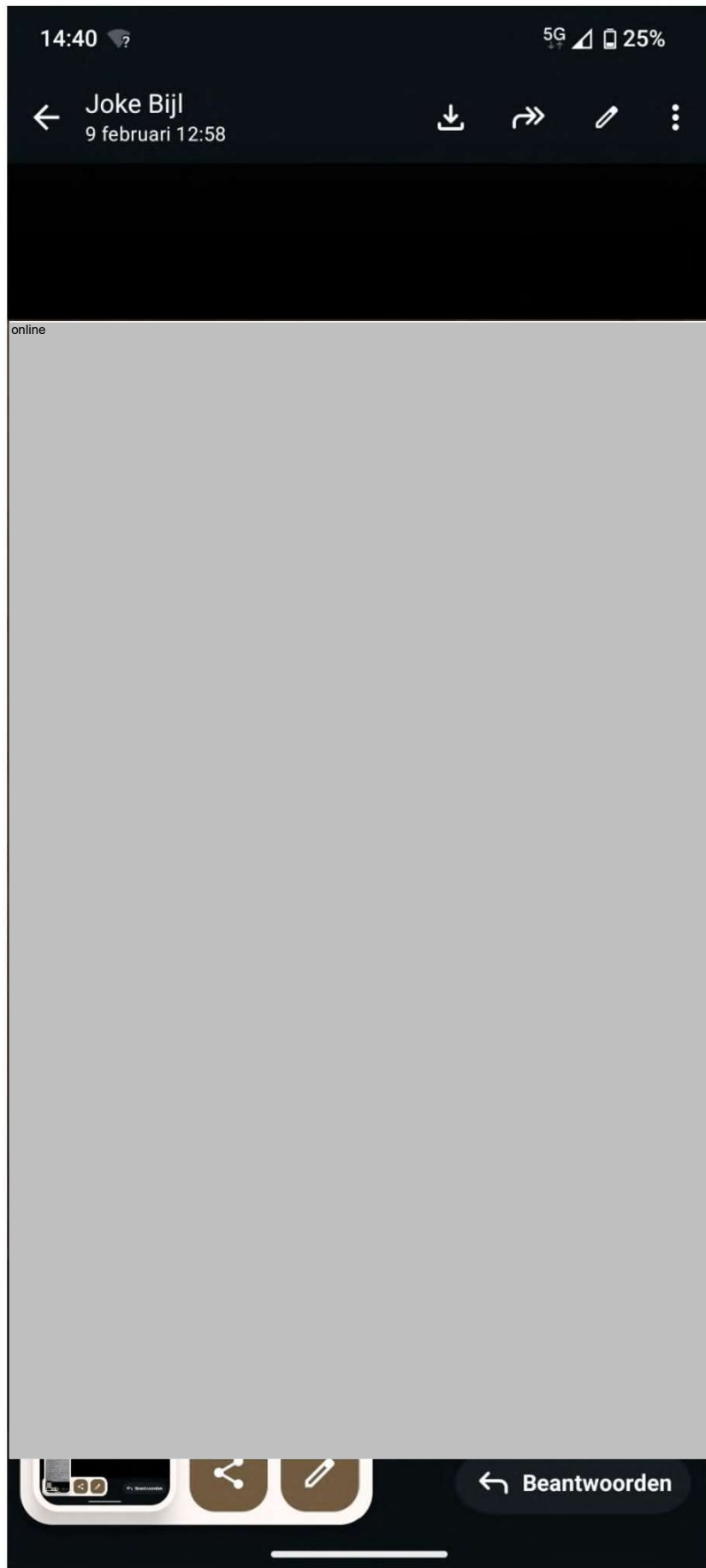

Joke Bijl

4 foto's • 26 januari 2026

16:58

14:51

5G 23%

5.1.2.e

5.1.2.e

laatst gezien: vandaag om 13:24

4 april 2025

Bleek dat er nog een andere appgroep was van Aekingerzand waar ik niet in zat. Socials kloppen idd helaas. Update van vanochtend is mogelijk nog een andere verdwenen. 😞

07:50

Getsie 09:08 ✓✓

Maar goed dat ik nu in de andere appgroep zit. De omgeving van het AZ gaat zich weer roeren nav verdwijnen veulens. BE heeft weer de neiging uit emotie te gaan handelen. Heb ze (net als Joke) geadviseerd rustig aan te doen.

13:51

6 april 2025

➡ Doorgestuurd

5.1.2.e

5.1.2.e

Volg

5.1.2.e

Ik heb net een handhavingsverzoek naar de NVWA gestuurd ivm exmoorpony's van Mekelogisch Beheer in het Drents Friese Wold van Staatsbosbeheer. Ik ben benieuwd!
1/5 📄

16:12 · 04-04-2025 · 57 weergaven

20:42

Bericht

14:51

5G 23%

5.1.2.e 5.1.2.e
 laatste gezien: vandaag om 13:24

kioppen idd neiaas. update van vanochtend is
 mogelijk nog een andere verdwenen. 😞

07:50

Getsie 09:08 ✓✓

Maar goed dat ik nu in de andere appgroep
 zit. De omgeving van het AZ gaat zich weer
 roeren nav verdwijnen veulens. BE heeft weer
 de neiging uit emotie te gaan handelen. Heb ze
 (net als Joke) geadviseerd rustig aan te doen.

13:51

6 april 2025

➡ Doorgestuurd

5.1.2.e 5.1.2.e /... Volg
 5.1.2.e

**Ik heb net een handhavingsverzoek
 naar de NVWA gestuurd ivm
 exmoorpony's van Mekelogisch
 Beheer in het Drents Friese Wold van
 Staatsbosbeheer. Ik ben benieuwd!
 1/5**

16:12 · 04-04-2025 · 57 weergaven

20:42

Waarschijnlijk had je deze zelf al gezien, maar
 voor de zekerheid. Hart van Nederland is ook
 vragen aan het stellen

20:42

🗨 Bericht

14:52

5G 23%

5.1.2.e 5.1.2.e
laatst gezien: vandaag om 13:24

27 mei 2025

»» Doorgestuurd

De beer is los.
De nvwa heeft een handingsverzoek
gekregen tav de exmoors en veulens op het
aekingerzand. Volgens nvwa beschermen wij
onze dieren niet in overeenstemming met de
wet. Juristen van de nvwa zijn er al druk mee.
Er staat volgens hen nergens in de wet dat
onze manier van houden toegestaan is als
bescherming tegen de wolf.
Het verzoek is gedaan door stichting
Annemieke

15:11

Van wie is deze boodschap? Volgens mij ligt
het een stuk genuanceerder

15:13 ✓✓

En de rollen en verantwoordelijkheden uit
elkaar houden!

15:14 ✓✓

5.1.2.e Is idd een uitdaging, zal erop letten.
Joke zit ook in die groep en is daar ook scherp
op

15:15

Oke dan snap ik de toon

15:15 ✓✓

3 juni 2025

»» Doorgestuurd

😊 Bericht

From: "5.1.2.e" <5.1.2.e@rtvdrenthe.nl>
Sent: Wed, 4 Feb 2026 09:38:40 +0100
To: "Bijl, Joke" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Subject: Re: Exmoorpony's Drents-Friese Wold

Hoi Joke,

Dank nog voor de update vorige week. Ik vraag nog even voor de zekerheid: hebben mijn vragen nog steeds de aandacht?

Groet, 5.1.2.e
Van: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: donderdag 29 januari 2026 12:46
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@rtvdrenthe.nl>
Onderwerp: Re: Exmoorpony's Drents-Friese Wold

U ontvangt niet vaak e-mail van 5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl. [Ontdek waarom dit belangrijk is](#)

Hallo 5.1.2.e

Dank voor je toelichtende mail. Ik ben vandaag veel onderweg dus ik ga morgen met je vragen aan de slag.

Groetjes,
 Joke
 Verstuurd vanaf mijn iPhone

Op 28 jan 2026 om 17:12 heeft 5.1.2.e <5.1.2.e@rtvdrenthe.nl> het volgende geschreven:

Dag Joke,

Wellicht heb je het nieuws al meegekregen dat de NVWA een waarschuwing heeft uitgedeeld aan 5.1.2.e in het Drents-Friese Wold. 5.1.2.e heeft exmoorpony's in sociale kuddes.

Ik vroeg me daarbij af wat het standpunt is van Staatsbosbeheer hierin, omdat Staatsbosbeheer de opdracht geeft om verschillende terreinen te laten begrazen door de exmoorpony's.

Is de huidige waarschuwing van de NVWA voor jullie reden de samenwerking te herzien? Helpen jullie wellicht bij de herstelmaatregelen? En hoe kijken jullie in zijn algemeenheid naar sociale kuddes die leren zich te weren tegen de wolf? Is hierin door de waarschuwing van de NVWA iets veranderd?

Ter info: <https://www.rtvddrenthe.nl/nieuws/18155795/waarschuwing-nvwa-aan-dierhouder-om-bescherming-exmoorponys-tegen-wolf-onterecht-en-te-vroeg>

Ik heb geen deadline voor de beantwoording van deze vragen, ik weet ook nog niet of ik er een artikel van maak, maar ik ben wel benieuwd hoe jullie (en ook Natuurmonumenten) ernaar kijken.

Met vriendelijke groet,

5.1.2.e

RTV Drenthe

5.1.2.e

5.1.2.e

Lees hier onze [Disclaimer](#)

From: "5.1.2.e"
Sent: Thu, 2 Apr 2026 16:10:58 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>;
 "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; "Bijl, Joke" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Cc: "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>;
 "5.1.2.e" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Subject: RE: Artikel over sociale kuddes

Eens met de punten van de anderen.

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: woensdag 1 april 2026 13:12
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; Bijl, Joke
 <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e
 <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Artikel over sociale kuddes

Hoi,

Enkele opmerkingen van mijn kant:

- Onder de eerste vraag wordt nu de suggestie gewekt dat paarden en runderen alleen worden ingezet omdat zij (mogelijk) weerbaar zijn en schapen niet. Dat is feitelijk onjuist. Ook al voor de komst van wolven werd er gewerkt met paarden en runderen en we zetten hen niet alleen in als 'vervanger van schapen', maar juist vanwege hun eigen unieke graasgedrag en hun rol als proxy voor het uitgestorven wilde paard en de oeros.
- Ik heb nog een aantal woordjes **in het rood** toegevoegd in de originele tekst.
- Verder eens met de opmerkingen van 5.1.2.e en 5.1.2.e

Groeten,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: woensdag 1 april 2026 11:23
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e
 <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e
 <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Artikel over sociale kuddes

Hoi,

Galloways hebben geen hoorns.

Groeten,

5.1.2.e

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>

Verzonden: woensdag 1 april 2026 07:49

Aan: Bijl, Joke <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>

<5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: Re: Artikel over sociale kuddes

Denk je dat je nog iets kunt aanpassen aan dit stuk:

Staatsbosbeheer erkent dat het leven in een sociale kudde voor deze galloways **in de Elperstroom** niet werkt. "Zij kunnen zich niet goed weren", zegt woordvoerder Bijl. "Het is een vriendelijk ras met korte hoorns."

Om goed te benadrukken dat niet gezegd is dat Galloways nergens geschikt zijn.

Verder vind ik de laatste uitspraak van de NVWA zorgelijk, maar doen we in dit stuk natuurlijk niets aan.

Groet,

5.1.2.e

Van: Bijl, Joke <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>

Verzonden: Dinsdag, 31 Maart, 2026 16:35

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>; 5.1.2.e <5.1.2.e @staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: FW: Artikel over sociale kuddes

Lezen jullie mee?

Met vriendelijke groet,

Joke Bijl

woordvoerder

Staatsbosbeheer
Afdeling Strategie & Communicatie
T 06 – 1250 7820

5.1.2.e

Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@rtvdrenthe.nl>

Verzonden: dinsdag 31 maart 2026 15:24

Aan: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: Artikel over sociale kuddes

Hoi Joke,

Ik hoop dit weekend en anders volgende week onderstaand artikel te publiceren over sociale kuddes. Aangezien ik quotes van jou gebruik en Staatsbosbeheer veel wordt genoemd: zou je de tekst willen controleren op feitelijke onjuistheden? En lukt dit nog deze week? Zie hieronder de tekst. Groet, 5.1.2.e

Paarden en runderen zijn voor natuurgebieden belangrijke begrazers. Landschap blijft door hun werk 'open en gevarieerd'. Maar in het leefgebied van wolven ligt voortdurend het gevaar van een aanval op de loer. Wolven zetten daarmee grote grazers en het natuurbeheer onder druk.

Natuurbeheerders denken dat paarden en runderen (op termijn) wolven van zich af kunnen houden door te leven in sociale kuddes. Of dat gaat lukken, is onzeker. In dit artikel worden zes vragen over dit onderwerp besproken.

Waarom worden paarden en runderen ingezet als begrazers in natuurgebieden?

In Drentse natuurgebieden begrazen vaak schapen met een herder het gebied. Maar op sommige plekken is de inzet van schapen onhaalbaar. Bijvoorbeeld omdat het plaatsen van wolfwerende hekken niet wenselijk is met het oog op de natuur.

Schapen kunnen bovendien zichzelf niet beschermen tegen aanvallen van wolven. Natuurbeheerders Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Het Drentse Landschap moesten dus op zoek naar een andere oplossing.

Die vonden ze in paarden en runderen. "Met hun graaswerk zorgen ze ervoor dat het landschap open en gevarieerd blijft", zegt woordvoerder Joke Bijl van Staatsbosbeheer. "In natuurgebieden zorgt begrazing er namelijk voor dat natuurlijke dynamiek wordt gestimuleerd. Bovendien houden we zo de typisch Drentse heidelandschappen in stand."

Maar wolven vallen deze dieren aan. Hoe worden ze precies beschermd?

Door te leven in sociale kuddes. Over de werking zijn de meningen verdeeld, daarover later meer. Het idee achter een sociale kudde is dat de dieren elkaar lang kennen en familiebanden hebben. Door deze hechte relatie zijn ze bereid elkaar te helpen tegen aanvallen van wolven. Deskundigen benadrukken dat de kuddes op een natuurlijke wijze moeten ontstaan en niet moeten worden gevormd door verschillende dieren bij elkaar te plaatsen.

Voor iedere grote grazer zijn de details net weer een beetje anders. Op het Aekingerzand, onderdeel van het Drents-Friese Wold, zijn exmoorpony's aan het werk. Paarden kunnen hun hoeven in de strijd gooien.

Natuurlijke kuddes **paarden** bestaan vooral uit zogeheten harems: een sociale groep. Deze worden gevormd door een leidende hengst met meerdere merries en veulens, vaak bijgestaan door één of meer secondanten. Bij gevaar vormen de merries een gesloten front rond de jongen, terwijl hengsten gezamenlijk aanvallen afslaan.

In het Drents-Friese Wold grazen ook sayaguesa's. Deze runderen sluiten hun kalveren in een cirkel en verdedigen deze met trappen en hoorns **richting wolven**.

Wolven zijn hier al een paar jaar, dus kunnen we al zeggen of het werkt?

De signalen zijn erg wisselend. In natuurgebied Hart van Drenthe is het niet goed afgelopen met de galloway-koeien. Daar zijn erg veel dieren, ook volwassen runderen, gepakt door wolven. Staatsbosbeheer erkent dat het leven in een sociale kudde voor deze galloways niet werkt. "Zij kunnen zich niet goed weren", zegt woordvoerder Bijl. "Het is een vriendelijk ras met korte hoorns."

Al in 2023 werden volwassen runderen gepakt door wolven. In samenspraak met de eigenaar van de kudde is onlangs afgesproken dat de overgebleven dieren dit jaar uit het gebied worden gehaald. De begrazing stopt hier dus. Een oplossing voor het landschap heeft Staatsbosbeheer nog niet.

De sayaguesa's in het Drents-Friese Wold hebben grotere hoorns. Zij kunnen zich beter weren. Maar ook daar zijn jongen gepakt. Dat hoort bij een 'natuurlijke zoektocht naar de balans tussen prooi- en roofdieren', vindt Staatsbosbeheer. Ze zegt dat ze door ervaringen uit onder meer Kroatië en Bulgarije weet dat de aanpak werkt.

Bijl: "We staan met elkaar aan het begin en we moeten nog veel leren. Natuur- en kuddebeheerders en de dieren hebben tijd nodig om zich aan te passen en te werken aan de sociale kuddes. In de praktijk zien we dat de kuddes zich leren te verweren, maar het beeld is grillig. Ook de wolf leert snel en de dieren binnen een roedel werken samen."

Hoe zat het ook alweer met de exmoorpony's?

De exmoorpony's in het Drents-Friese Wold zijn een verhaal apart. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) heeft de dierhouder een waarschuwing gegeven.

De NVWA vindt dat de pony's [onvoldoende beschermd](#) staan en lijkt er daarbij op te wijzen dat de kudde niet voldoet aan het vereiste van een natuurlijke samenstelling. De dierhouder had zijn dieren daarnaast op een andere manier kunnen beschermen, aldus de NVWA. Hoe het wel zou moeten, zegt de toezichthouder niet.

Volgens de dierhouder gaat de bescherming steeds beter. Ook Staatsbosbeheer laat weten dat het volgens haar de goede kant op gaat met de bescherming van de exmoors. Bijl: "Exmoors lijken daarnaar (een natuurlijke sociale kudde, red.) op weg want we zien hoopgevende ontwikkelingen. Afgelopen jaar is het ze gelukt om veulens groot te brengen. Het is een leerproces voor de dieren."

In 2025 overleefden drie van de acht geboren veulens.

Wat zeggen tegenstanders over de bescherming in sociale kuddes?

Stichting Annemieke, met aan het roer ^{5.1.2.e} verzet zich tegen de bescherming in sociale kuddes. Zij vond dat de NVWA moest handhaven bij de exmoorpony's, omdat de wet wordt overtreden. Ze kreeg van de NVWA gelijk.

De kern van haar betoog: alles wat wordt geadviseerd over sociale kuddes, is niet de wet. Daarin staat niets over sociale kuddes. Bovendien is de bescherming gebaseerd op aannames en verwachtingen, niet op bewezen preventieve werking, aldus ^{5.1.2.e}. Bescherming in sociale kuddes is **volgens haar** 'feitelijk ongefundeerd, juridisch onverdedigbaar en ethisch laakbaar'.

Hoe zit de wet dan in elkaar?

In de wet staat dat dierhouders hun dieren moeten beschermen tegen roofdieren. De invulling daarvan is echter een 'open norm'. Er ontbreken dus details, maar door de komst van wolven is er wel een groeiende behoefte aan een nadere invulling.

Voormalig minister Femke Wiersma (BBB) is er niet in geslaagd om een beleidsregel op te stellen. Ze heeft dit bij het nieuwe kabinet neergelegd. Volgens het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur ziet de nieuwe staatssecretaris Sylvio Erkens (VVD) dat op het wolvendossier 'snelheid geboden is'.

"Om besluiten te kunnen nemen, wil hij eerst weten wat er in de praktijk speelt en leeft bij de mensen", zegt een woordvoerder van het ministerie. Erkens gaat onder meer op werkbezoek.

De NVWA werkt samen met het ministerie aan de nadere invulling van de open norm. De waarschuwing aan de dierhouder van exmoorpony's ziet de NVWA al als een specificering. "Omdat de NVWA hiermee aangeeft wat in ieder geval niet voldoende is", aldus een NVWA-woordvoerder.

From: "info@mekelogischbeheer.nl" <info@mekelogischbeheer.nl>
Sent: Fri, 10 Apr 2026 10:04:44 +0200
To: "Bijl, Joke" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Subject: RE: Artikel over sociale kuddes
Attachments: Paarden en runderen zijn voor natuurgebieden belangrijke begrazers RTV Drenthe 5.1.2.e 002)
 5.1.2.e.docx

Hallo 5.1.2.e

We hebben het artikel gelezen en becommentarieerd. Ons commentaar is opgenomen in de bijlage.

Daarbij sturen we de brief van de nvwa mee. je mag het delen met de journalist.

Ik stuur zo vanaf de andere computer nog het artikel over hoe de begrazing in het aekingerzand tot stand gekomen is met overwegingen vooraf. Ook dat mag je delen. Het is ooit geschreven als bezwaar op de waarschuwing, maar het is niet verstuurd. De NVWA krijgt het later bij de rest van de documenten. We hebben voor de waarschuwing een aantal gesprekken gehad met de NVWA en daar zijn deze zaken ook op deze manier benoemd. Het is echter een veelheid aan informatie die ze moeten verwerken en de punten zijn niet makkelijk toetsbaar. Daardoor is misschien niet alles goed bij ze aangekomen.

Groeten 5.1.2.e

Van: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: vrijdag 3 april 2026 13:53
Aan: info@mekelogischbeheer.nl
Onderwerp: FW: Artikel over sociale kuddes

Beste 5.1.2.e

Zoals net besproken, hierbij het stuk van 5.1.2.e en onze opmerkingen. Ik denk dat het wijs is als 5.1.2.e ter informatie de brief, die jullie van de NVWA hebben gekregen, ook in kan zien. Hij heeft namelijk de brief van de NVWA aan de klager ook gezien. Dus voor het volledige beeld. Maar dat is natuurlijk ter jullie afweging.

Hij vroeg specifiek of we konden onderbouwen waaraan we zien dat de Exmoors in het Aekingerzand zich beter lijken te weren. Ik heb gezegd dat dat gezien wordt aan het beschermende en verdedigende gedrag van de dieren, en het feit dat hen afgelopen jaar wel is gelukt om veulens groot te brengen. Jullie zijn de specialist, dus als daar nog meer over te zeggen is, dan hoor ik dat graag.

Willen jullie daar over nadenken? 5.1.2.e wil eind volgende week publiceren.

Het nummer van 5.1.2.e van RTV Drenthe is 5.1.2.e

Fijne Paasdagen!

Met vriendelijke groet,

Joke Bijl

woordvoerder

Staatsbosbeheer

Afdeling Strategie & Communicatie

T 06 – 1250 7820

5.1.2.e

Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

Van: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>

Verzonden: donderdag 2 april 2026 17:59

Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@rtvdrenthe.nl>

CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: RE: Artikel over sociale kuddes

Hoi 5.1.2.e

Hierbij mijn opmerkingen en suggesties. Je kunt me altijd bellen.

Met vriendelijke groet,

Joke Bijl

woordvoerder

Staatsbosbeheer
Afdeling Strategie & Communicatie
T 06 – 1250 7820

5.1.2.e

Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@rtvdrenthe.nl>

Verzonden: dinsdag 31 maart 2026 15:24

Aan: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: Artikel over sociale kuddes

Hoi 5.1.2.e

Ik hoop dit weekend en anders volgende week onderstaand artikel te publiceren over sociale kuddes. Aangezien ik quotes van jou gebruik en Staatsbosbeheer veel wordt genoemd: zou je de tekst willen controleren op feitelijke onjuistheden? En lukt dit nog deze week? Zie hieronder de tekst. Groet, 5.1.2.e

Paarden en runderen zijn voor natuurgebieden belangrijke begrazers. Landschap blijft door hun werk 'open en gevarieerd'. Maar in het leefgebied van wolven ligt voortdurend het gevaar van een aanval op de loer. Wolven zetten daarmee grote grazers en het natuurbeheer onder druk.

Natuurbeheerders denken dat paarden en runderen (op termijn) wolven van zich af kunnen houden door te leven in sociale kuddes. Of dat gaat lukken, is onzeker. In dit artikel worden zes vragen over dit onderwerp besproken.

Waarom worden paarden en runderen ingezet als begrazers in natuurgebieden?

In Drentse natuurgebieden begrazen vaak schapen met een herder het gebied. Maar op sommige plekken is de inzet van schapen onhaalbaar. Bijvoorbeeld omdat het plaatsen van wolfwerende hekken niet wenselijk is met het oog op de natuur.

Schapen kunnen bovendien zichzelf niet beschermen tegen aanvallen van wolven. Natuurbeheerders Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Het Drentse Landschap moesten dus op zoek naar een andere oplossing.

Die vonden ze in paarden en runderen. "Met hun graaswerk zorgen ze ervoor dat het landschap open en gevarieerd blijft", zegt woordvoerder Joke Bijl van Staatsbosbeheer. "In natuurgebieden zorgt begrazing er namelijk voor dat natuurlijke dynamiek wordt gestimuleerd. Bovendien houden we zo de typisch Drentse heidelandschappen in stand."

Maar wolven vallen deze dieren aan. Hoe worden ze precies beschermd?

Door te leven in sociale kuddes. Over de werking zijn de meningen verdeeld, daarover later meer. Het idee achter een sociale kudde is dat de dieren elkaar lang kennen en familiebanden hebben. Door deze hechte relatie zijn ze bereid elkaar te helpen tegen aanvallen van wolven. Deskundigen benadrukken dat de kuddes op een natuurlijke wijze moeten ontstaan en niet moeten worden gevormd door verschillende dieren bij elkaar te plaatsen.

Voor iedere grote grazer zijn de details net weer een beetje anders. Op het Aekingerzand, onderdeel van het Drents-Friese Wold, zijn exmoorpony's aan het werk. Paarden kunnen hun hoeven in de strijd gooien.

Natuurlijke kuddes bestaan vooral uit zogeheten harems: een sociale groep. Deze worden gevormd door een leidende hengst met meerdere merries en veulens, vaak bijgestaan door één of meer secondanten. Bij gevaar vormen de merries een gesloten front rond de jongen, terwijl hengsten gezamenlijk aanvallen afslaan.

In het Drents-Friese Wold grazen ook sayaguesa's. Deze runderen sluiten hun kalveren in een cirkel en verdedigen deze met trappen en hoorns.

Wolven zijn hier al een paar jaar, dus kunnen we al zeggen of het werkt?

De signalen zijn erg wisselend. In natuurgebied Hart van Drenthe is het niet goed afgelopen met de galloway-koeien. Daar zijn erg veel dieren, ook volwassen runderen, gepakt door wolven. Staatsbosbeheer erkent dat het leven in een sociale kudde voor deze galloways niet werkt. "Zij kunnen zich niet goed weren", zegt woordvoerder Bijl. "Het is een vriendelijk ras met korte hoorns."

Al in 2023 werden volwassen runderen gepakt door wolven. In samenspraak met de eigenaar van de kudde is onlangs afgesproken dat de overgebleven dieren dit jaar uit het gebied worden gehaald. De begrazing stopt hier dus. Een oplossing voor het landschap heeft Staatsbosbeheer nog niet.

De sayaguesa's in het Drents-Friese Wold hebben grotere hoorns. Zij kunnen zich beter weren. Maar ook daar zijn jongen gepakt. Dat hoort bij een 'natuurlijke zoektocht naar de balans tussen prooi- en roofdieren', vindt Staatsbosbeheer. Ze zegt dat ze door ervaringen uit onder meer Kroatië en Bulgarije weet dat de aanpak werkt.

Bijl: "We staan met elkaar aan het begin en we moeten nog veel leren. Natuur- en kuddebeheerders en de dieren hebben tijd nodig om zich aan te passen en te werken aan de sociale kuddes. In de praktijk zien we dat de kuddes zich leren te verweren, maar het beeld is grillig. Ook de wolf leert snel en de dieren binnen een roedel werken samen."

Hoe zat het ook alweer met de exmoorpony's?

De exmoorpony's in het Drents-Friese Wold zijn een verhaal apart. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) heeft de dierhouder een waarschuwing gegeven.

De NVWA vindt dat de pony's [onvoldoende beschermd](#) staan en lijkt er daarbij op te wijzen dat de kudde niet voldoet aan het vereiste van een natuurlijke samenstelling. De dierhouder had zijn dieren daarnaast op een andere manier kunnen beschermen, aldus de NVWA. Hoe het wel zou moeten, zegt de toezichthouder niet.

Volgens de dierhouder gaat de bescherming steeds beter. Ook Staatsbosbeheer laat weten dat het volgens haar de goede kant op gaat met de bescherming van de exmoors. Bijl: "Exmoors lijken daarnaar (een natuurlijke sociale kudde, red.) op weg want we zien hoopgevende ontwikkelingen. Afgelopen jaar is het ze gelukt om veulens groot te brengen. Het is een leerproces voor de dieren."

In 2025 overleefden drie van de acht geboren veulens.

Wat zeggen tegenstanders over de bescherming in sociale kuddes?

Stichting Annemieke, met aan het roer ^{5.1.2.e} verzet zich tegen de bescherming in sociale kuddes. Zij vond dat de NVWA moest handhaven bij de exmoorpony's, omdat de wet wordt overtreden. Ze kreeg van de NVWA gelijk.

De kern van haar betoog: alles wat wordt geadviseerd over sociale kuddes, is niet de wet. Daarin staat niets over sociale kuddes. Bovendien is de bescherming gebaseerd op aannames en verwachtingen, niet op bewezen preventieve werking, aldus ^{5.1.2.e}. Bescherming in sociale kuddes is 'feitelijk ongefundeerd, juridisch onverdedigbaar en ethisch laakbaar'.

Hoe zit de wet dan in elkaar?

In de wet staat dat dierhouders hun dieren moeten beschermen tegen roofdieren. De invulling daarvan is echter een 'open norm'. Er ontbreken dus details, maar door de komst van wolven is er wel een groeiende behoefte aan een nadere invulling.

Voormalig minister Femke Wiersma (BBB) is er niet in geslaagd om een beleidsregel op te stellen. Ze heeft dit bij het nieuwe kabinet neergelegd. Volgens het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur ziet de nieuwe staatssecretaris Sylvio Erkens (VVD) dat op het wolvendossier 'snelheid geboden is'.

"Om besluiten te kunnen nemen, wil hij eerst weten wat er in de praktijk speelt en leeft bij de mensen", zegt een woordvoerder van het ministerie. Erkens gaat onder meer op werkbezoek.

De NVWA werkt samen met het ministerie aan de nadere invulling van de open norm. De waarschuwing aan de dierhouder van exmoorpony's ziet de NVWA al als een specificering. "Omdat de NVWA hiermee aangeeft wat in ieder geval niet voldoende is", aldus een NVWA-woordvoerder.

Paarden en runderen zijn voor natuurgebieden belangrijke begrazers.

Landschap blijft door hun werk 'open en gevarieerd'. Maar in het leefgebied van wolven ligt voortdurend het gevaar van een aanval op de loer. Wolven zetten daarmee grote grazers en het natuurbeheer onder druk.

Natuurbeheerders denken dat paarden en runderen (op termijn) wolven van zich af kunnen houden door te leven in sociale kudde. Of dat gaat lukken, is onzeker. In dit artikel worden zes vragen over dit onderwerp besproken.

Waarom worden paarden en runderen ingezet als begrazers in natuurgebieden?

In Drentse natuurgebieden begrazen vaak schapen met een herder het gebied. Maar op sommige plekken is de inzet van schapen onhaalbaar. Bijvoorbeeld omdat het plaatsen van wolfwerende hekken niet wenselijk is met het oog op de natuur.

Schapen kunnen bovendien zichzelf niet beschermen tegen aanvallen van wolven. Natuurbeheerders Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Het Drentse Landschap moesten dus op zoek naar een andere oplossing.

Die vonden ze in paarden en runderen. "Met hun graaswerk zorgen ze ervoor dat het landschap open en gevarieerd blijft", zegt woordvoerder Joke Bijl van Staatsbosbeheer. "In natuurgebieden zorgt begrazing er namelijk voor dat natuurlijke dynamiek wordt gestimuleerd. Bovendien houden we zo de typisch Drentse heidellandschappen in stand."

Maar wolven vallen deze dieren aan. Hoe worden ze precies beschermd?

Door te leven in sociale kudde. Over de werking zijn de meningen verdeeld, daarover later meer. Het idee achter een sociale kudde is dat de dieren elkaar lang kennen en familiebanden hebben. Door deze hechte relatie zijn ze bereid elkaar te helpen tegen aanvallen van wolven. Deskundigen benadrukken dat de kudde op een natuurlijke wijze moeten ontstaan en niet moeten worden gevormd door verschillende dieren bij elkaar te plaatsen.

Voor iedere grote grazer zijn de details net weer een beetje anders. Op het Aekingerzand, onderdeel van het Drents-Friese Wold, zijn exmoorpony's aan het werk. Paarden kunnen hun hoeven in de strijd gooien.

Natuurlijke kudde paarden bestaan vooral uit zogeheten harem: een sociale groep. Deze worden gevormd door een leidende hengst met meerdere merries en veulens, vaak bijgestaan door één of meer secondanten. Bij gevaar vormen de merries een gesloten front rond de jongen, terwijl hengsten gezamenlijk aanvallen afslaan.

In het Drents-Friese Wold grazen ook sayaguesa's. Deze runderen sluiten hun kalveren in een cirkel en verdedigen deze met trappen en hoorns richting wolven.

Wolven zijn hier al een paar jaar, dus kunnen we al zeggen of het werkt?

De signalen zijn erg wisselend. In natuurgebied Hart van Drenthe is het niet goed afgelopen met de galloway-koeien. Daar zijn erg veel dieren, ook volwassen runderendieren (als je niet nog een keer runderen wil gebruiken), gepakt door wolven. Staatsbosbeheer erkent dat het leven in een sociale kudde voor deze specifieke groep galloways in de Elperstroom niet werkt. "De groep Zij kunnen zich hier niet goed weren", zegt woordvoerder Bijl. "Het is een vriendelijk ras met korte hoorns."

Al in 2023 werden volwassen runderen gepakt door wolven. In samenspraak met de eigenaar van de kudde is onlangs afgesproken dat de overgebleven dieren dit jaar uit het gebied worden gehaald. De begrazing stopt hier dus. Een oplossing voor het landschap heeft Staatsbosbeheer nog niet.

De sayaguesa's in het Drents-Friese Wold hebben grotere hoorns. Zij kunnen zich beter weren. Maar ook daar zijn jongen gepakt. Dat hoort bij een 'natuurlijke zoektocht naar de balans tussen prooi- en roofdieren', vindt Staatsbosbeheer. Ze zegt dat ze door ervaringen uit onder meer Kroatië en Bulgarije weet dat de aanpak werkt.

Bijl: "We staan met elkaar aan het begin en we moeten nog veel leren. Natuur- en kuddebeheerders en de dieren hebben tijd nodig om zich aan te passen en te werken aan de sociale kudde. In de praktijk zien we goede voorbeelden dat de kudde zich leren te verweren, maar het beeld is grillig. Ook de wolf leert snel en de dieren binnen een roedel werken samen."

Hoe zat het ook alweer met de exmoorpony's?

De exmoorpony's in het Drents-Friese Wold zijn een verhaal apart. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) heeft de dierhouder een waarschuwing gegeven.

De NVWA vindt dat de pony's onvoldoende beschermd staan en lijkt er daarbij op te wijzen dat de kudde niet voldoet aan het vereiste van een natuurlijke samenstelling. De dierhouder had zijn dieren daarnaast op een andere manier kunnen beschermen, aldus de NVWA. Hoe het wel zou moeten, zegt de toezichthouder niet.

Volgens de dierhouder gaat de bescherming steeds beter. Ook Staatsbosbeheer laat weten dat het volgens haar de goede kant op gaat met de bescherming van de exmoors. Bijl: "Exmoors lijken daarnaast (een natuurlijke sociale kudde,

Commented [JB1]: Hier wordt de suggestie gewekt dat paarden en runderen alleen worden ingezet omdat zij (mogelijk) weerbaar zijn en schapen niet. Dat is feitelijk onjuist. Ook al voor de komst van wolven werd er gewerkt met paarden en runderen en we zetten hen niet alleen in als 'vervanger van schapen', maar juist vanwege hun eigen unieke graasgedrag.

Commented [5.1.2.e]: Onder begeleiding van een herder. Nu lijkt het alsof de herder ook graast

Commented [5.1.2.e]: Dieren die elkaar niet kennen

Commented [5.1.2.e]: En tanden, itt andere grazers hebben paarden onder en boventanden

Commented [JB5]: Runderen, want ook mannelijke dieren.

Commented [JB6]: Het is niet zo dat Galloways nergens geschikt zijn. Er zijn voorbeelden van gebieden in Nederland waar het de Galloways wel lukt. Het gaat om deze specifieke groep in dit gebied die het niet lukte.

Commented [JB7]: Galloways hebben geen hoorns.

Commented [JB8]: Eigenaar van de dieren?

Commented [5.1.2.e]: De NVWA vindt dat de sociale kudde als wolfwerende maatregel onvoldoende toetsbaar omschreven staat. Daardoor kunnen ze niet goed beoordelen of deze manier van pony's houden voldoet aan de wet.

Commented [5.1.2.e]: De volwassen dieren zijn nooit gewond geraakt door de wolf. De sociale kudde werkt voor de volwassen dieren. De dieren waren 6 weken na introductie één kudde. Hoe ze hun jongen het beste kunnen beschermen, moeten ze in het veld leren. Uit onderzoek blijkt dat daar zeker 3 jaar voor nodig is. In Nederland hebben de landbouw huisdieren geen ervaring meer met samenleven met roofdieren.

red.) op weg want we zien hoopgevende ontwikkelingen. Afgelopen jaar is het ze gelukt om enkele veulens groot te brengen. Het is een leerproces voor de dieren."

In 2025 overleefden drie van de acht geboren veulens.

Wat zeggen tegenstanders over de bescherming in sociale kudde?

Stichting Annemieke, met aan het roer 5.1.2.e verzet zich tegen de bescherming in sociale kudde. Zij vond dat de NVWA moest handhaven bij de exmoorpony's, omdat de wet wordt overtreden. Ze kreeg van de NVWA gelijk.

De kern van haar betoog: alles wat wordt geadviseerd over sociale kudde, is niet de wet. Daarin staat niets over sociale kudde. Bovendien is de bescherming gebaseerd op aannames en verwachtingen, niet op bewezen preventieve werking, aldus 5.1.2.e. Bescherming in sociale kudde is volgens haar feitelijk ongefundeerd, juridisch onverdedigbaar en ethisch laakbaar'.

Hoe zit de wet dan in elkaar?

In de wet staat dat dierhouders hun dieren moeten beschermen tegen roofdieren. De invulling daarvan is echter een 'open norm'. Er ontbreken dus details, maar door de komst van wolven is er wel een groeiende behoefte aan een nadere invulling.

Voormalig minister Femke Wiersma (BBB) is er niet in geslaagd om een beleidsregel op te stellen. Ze heeft dit bij het nieuwe kabinet neergelegd. Volgens het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur ziet de nieuwe staatssecretaris Sylvio Erkens (VVD) dat op het wolvendossier 'snelheid geboden is'.

"Om besluiten te kunnen nemen, wil hij eerst weten wat er in de praktijk speelt en leeft bij de mensen", zegt een woordvoerder van het ministerie. Erkens gaat onder meer op werkbezoek.

De NVWA werkt samen met het ministerie aan de nadere invulling van de open norm. De waarschuwing aan de dierhouder van exmoorpony's ziet de NVWA al als een specificering. "Omdat de NVWA hiermee aangeeft wat in ieder geval niet voldoende is", aldus een NVWA-woordvoerder.

Commented [JB11]: Klopt dit? Het handavingsverzoek van de stichting werd namelijk afgewezen. De houder van de dieren kreeg wel een waarschuwing, maar dat is niet hetzelfde als 'gelijk krijgen'? Wil je dat checken bij de NVWA?

Commented [JM12]: Nu is de open norm ingevuld door BIJ12 in de wolvenpreventiekit. Rasters staan nauwkeurig omschreven, maar zijn wolfwerend, niet wolfproof. De sociale kudde voor paarden en runderen staat daar ook in genoemd als wolfwerende maatregel. De NVWA zou daar graag een nauwkeurigere omschrijving van zien, zodat het makkelijker toetsbaar voor hen wordt.

From: "Bijl, Joke"
Sent: Fri, 10 Apr 2026 10:09:01 +0200
To: "5.1.2.e" <5.1.2.e@rtvdrenthe.nl>
Subject: FW: Artikel over sociale kuddes
Attachments: waarschuwing NVWA 28-1-2026.pdf

Dag 5.1.2.e

Hierbij de brief van Mekelogisch beheer. En ik stuur je nog een mail. 5.1.2.e zag ook een paar kleine feitjes.

Met vriendelijke groet,

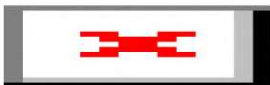
Joke Bijl

woordvoerder

Staatsbosbeheer
Afdeling Strategie & Communicatie
T 06 – 1250 7820

5.1.2.e

Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

Van: info@mekelogischbeheer.nl <info@mekelogischbeheer.nl>
Verzonden: vrijdag 10 april 2026 10:06
Aan: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Artikel over sociale kuddes

Sorry, de waarschuwing had ik vergeten bij te voegen

Van: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>

Verzonden: vrijdag 3 april 2026 13:53

Aan: info@mekelologischbeheer.nl

Onderwerp: FW: Artikel over sociale kuddes

Beste 5.1.2.e

Zoals net besproken, hierbij het stuk van 5.1.2.e en onze opmerkingen. Ik denk dat het wijs is als 5.1.2.e ter informatie de brief, die jullie van de NVWA hebben gekregen, ook in kan zien. Hij heeft namelijk de brief van de NVWA aan de klager ook gezien. Dus voor het volledige beeld. Maar dat is natuurlijk ter jullie afweging.

Hij vroeg specifiek of we konden onderbouwen waaraan we zien dat de Exmoors in het Aekingerzand zich beter lijken te weren. Ik heb gezegd dat dat gezien wordt aan het beschermende en verdedigende gedrag van de dieren, en het feit dat hen afgelopen jaar wel is gelukt om veulens groot te brengen. Jullie zijn de specialist, dus als daar nog meer over te zeggen is, dan hoor ik dat graag.

Willen jullie daar over nadenken? 5.1.2.e wil eind volgende week publiceren.

Het nummer van 5.1.2.e van RTV Drenthe is 5.1.2.e

Fijne Paasdagen!

Met vriendelijke groet,

Joke Bijl

woordvoerder

Staatsbosbeheer

Afdeling Strategie & Communicatie

T 06 – 1250 7820

Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

Van: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: donderdag 2 april 2026 17:59
Aan: 5.1.2.e <5.1.2.e@rtvdrenthe.nl>
CC: 5.1.2.e <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Artikel over sociale kuddes

Hoi 5.1.2.e

Hierbij mijn opmerkingen en suggesties. Je kunt me altijd bellen.

Met vriendelijke groet,

Joke Bijl

woordvoerder

Staatsbosbeheer
Afdeling Strategie & Communicatie
T 06 – 1250 7820

5.1.2.e

Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

Van: 5.1.2.e <5.1.2.e@rtvdrenthe.nl>

Verzonden: dinsdag 31 maart 2026 15:24

Aan: Bijl, Joke <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>

Onderwerp: Artikel over sociale kudde

Hoi 5.1.2.e

Ik hoop dit weekend en anders volgende week onderstaand artikel te publiceren over sociale kudde. Aangezien ik quotes van jou gebruik en Staatsbosbeheer veel wordt genoemd: zou je de tekst willen controleren op feitelijke onjuistheden? En lukt dit nog deze week? Zie hieronder de tekst. Groet, 5.1.2.e

Paarden en runderen zijn voor natuurgebieden belangrijke begrazers. Landschap blijft door hun werk 'open en gevarieerd'. Maar in het leefgebied van wolven ligt voortdurend het gevaar van een aanval op de loer. Wolven zetten daarmee grote grazers en het natuurbeheer onder druk.

Natuurbeheerders denken dat paarden en runderen (op termijn) wolven van zich af kunnen houden door te leven in sociale kudde. Of dat gaat lukken, is onzeker. In dit artikel worden zes vragen over dit onderwerp besproken.

Waarom worden paarden en runderen ingezet als begrazers in natuurgebieden?

In Drentse natuurgebieden begrazen vaak schapen met een herder het gebied. Maar op sommige plekken is de inzet van schapen onhaalbaar. Bijvoorbeeld omdat het plaatsen van wolfwerende hekken niet wenselijk is met het oog op de natuur.

Schapen kunnen bovendien zichzelf niet beschermen tegen aanvallen van wolven. Natuurbeheerders Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Het Drentse Landschap moesten dus op zoek naar een andere oplossing.

Die vonden ze in paarden en runderen. "Met hun graaswerk zorgen ze ervoor dat het landschap open en gevarieerd blijft", zegt woordvoerder Joke Bijl van Staatsbosbeheer. "In natuurgebieden zorgt begrazing er namelijk voor dat natuurlijke dynamiek wordt gestimuleerd. Bovendien houden we zo de typisch Drentse heidelandschappen in stand."

Maar wolven vallen deze dieren aan. Hoe worden ze precies beschermd?

Door te leven in sociale kudde. Over de werking zijn de meningen verdeeld, daarover later meer. Het idee achter een sociale kudde is dat de dieren elkaar lang kennen en familiebanden hebben. Door deze hechte relatie zijn ze bereid elkaar te helpen tegen aanvallen van wolven. Deskundigen benadrukken dat de kudde op een natuurlijke wijze moeten ontstaan en niet moeten worden gevormd door verschillende dieren bij elkaar te plaatsen.

Voor iedere grote grazer zijn de details net weer een beetje anders. Op het Aekingerzand, onderdeel van het Drents-Friese Wold, zijn exmoorpony's aan het werk. Paarden kunnen hun hoeven in de strijd gooien.

Natuurlijke kuddes bestaan vooral uit zogeheten harems: een sociale groep. Deze worden gevormd door een leidende hengst met meerdere merries en veulens, vaak bijgestaan door één of meer secondanten. Bij gevaar vormen de merries een gesloten front rond de jongen, terwijl hengsten gezamenlijk aanvallen afslaan.

In het Drents-Friese Wold grazen ook sayaguesa's. Deze runderen sluiten hun kalveren in een cirkel en verdedigen deze met trappen en hoorns.

Wolven zijn hier al een paar jaar, dus kunnen we al zeggen of het werkt?

De signalen zijn erg wisselend. In natuurgebied Hart van Drenthe is het niet goed afgelopen met de galloway-koeien. Daar zijn erg veel dieren, ook volwassen runderen, gepakt door wolven. Staatsbosbeheer erkent dat het leven in een sociale kudde voor deze galloways niet werkt. "Zij kunnen zich niet goed weren", zegt woordvoerder Bijl. "Het is een vriendelijk ras met korte hoorns."

Al in 2023 werden volwassen runderen gepakt door wolven. In samenspraak met de eigenaar van de kudde is onlangs afgesproken dat de overgebleven dieren dit jaar uit het gebied worden gehaald. De begrazing stopt hier dus. Een oplossing voor het landschap heeft Staatsbosbeheer nog niet.

De sayaguesa's in het Drents-Friese Wold hebben grotere hoorns. Zij kunnen zich beter weren. Maar ook daar zijn jongen gepakt. Dat hoort bij een 'natuurlijke zoektocht naar de balans tussen prooi- en roofdieren', vindt Staatsbosbeheer. Ze zegt dat ze door ervaringen uit onder meer Kroatië en Bulgarije weet dat de aanpak werkt.

Bijl: "We staan met elkaar aan het begin en we moeten nog veel leren. Natuur- en kuddebeheerders en de dieren hebben tijd nodig om zich aan te passen en te werken aan de sociale kuddes. In de praktijk zien we dat de kuddes zich leren te verweren, maar het beeld is grillig. Ook de wolf leert snel en de dieren binnen een roedel werken samen."

Hoe zat het ook alweer met de exmoorpony's?

De exmoorpony's in het Drents-Friese Wold zijn een verhaal apart. De Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) heeft de dierhouder een waarschuwing gegeven.

De NVWA vindt dat de pony's [onvoldoende beschermd](#) staan en lijkt er daarbij op te wijzen dat de kudde niet voldoet aan het vereiste van een natuurlijke samenstelling. De dierhouder had zijn dieren daarnaast op een andere manier kunnen beschermen, aldus de NVWA. Hoe het wel zou moeten, zegt de toezichthouder niet.

Volgens de dierhouder gaat de bescherming steeds beter. Ook Staatsbosbeheer laat weten dat het volgens haar de goede kant op gaat met de bescherming van de exmoors. Bijl: "Exmoors lijken daarnaar (een natuurlijke sociale kudde, red.) op weg want we zien hoopgevende ontwikkelingen. Afgelopen jaar is het ze gelukt om veulens groot te brengen. Het is een leerproces voor de dieren."

In 2025 overleefden drie van de acht geboren veulens.

Wat zeggen tegenstanders over de bescherming in sociale kuddes?

Stichting Annemieke, met aan het roer ^{5.1.2.e} verzet zich tegen de bescherming in sociale kuddes. Zij vond dat de NVWA moest handhaven bij de exmoorpony's, omdat de wet wordt overtreden. Ze kreeg van de NVWA gelijk.

De kern van haar betoog: alles wat wordt geadviseerd over sociale kuddes, is niet de wet. Daarin staat niets over sociale kuddes. Bovendien is de bescherming gebaseerd op aannames en verwachtingen, niet op bewezen preventieve werking, aldus ^{5.1.2.e} Bescherming in sociale kuddes is 'feitelijk ongefundeerd, juridisch onverdedigbaar en ethisch laakbaar'.

Hoe zit de wet dan in elkaar?

In de wet staat dat dierhouders hun dieren moeten beschermen tegen roofdieren. De invulling daarvan is echter een 'open norm'. Er ontbreken dus details, maar door de komst van wolven is er wel een groeiende behoefte aan een nadere invulling.

Voormalig minister Femke Wiersma (BBB) is er niet in geslaagd om een beleidsregel op te stellen. Ze heeft dit bij het nieuwe kabinet neergelegd. Volgens het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur ziet de nieuwe staatssecretaris Sylvio Erkens (VVD) dat op het wolvendossier 'snelheid geboden is'.

"Om besluiten te kunnen nemen, wil hij eerst weten wat er in de praktijk speelt en leeft bij de mensen", zegt een woordvoerder van het ministerie. Erkens gaat onder meer op werkbezoek.

De NVWA werkt samen met het ministerie aan de nadere invulling van de open norm. De waarschuwing aan de dierhouder van exmoorpony's ziet de NVWA al als een specificering. "Omdat de NVWA hiermee aangeeft wat in ieder geval niet voldoende is", aldus een NVWA-woordvoerder.

Lees hier onze [Disclaimer](#)

From: "info@mekelogischbeheer.nl" <info@mekelogischbeheer.nl>

Sent: 10-04-2026 10:12:10

To: "Bijl, Joke" <5.1.2.e@staatsbosbeheer.nl>

CC:

Subject: Re: Artikel over sociale kuddes

Attachments: visie op waarschuwing NVWA en overwegingen vooraf en tijdens de begrazing aekingerzand 2026.docx;

Hier dus de visie op de waarschuwing

Groeten 5.1.2.e

Bijl, Joke schreef op 2026-04-10 10:07:

> Geeft niets. Dank je, ik geef het door aan 5.1.2.e

>

> Ook de opmerkingen.

>

> Met vriendelijke groet,

>

> Joke Bijl

>

> woordvoerder

>

> Staatsbosbeheer

> Afdeling Strategie & Communicatie

> T 06 - 1250 7820

>

> 5.1.2.e

>

> Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort

> Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

>

> Van: info@mekelogischbeheer.nl

> Verzonden: vrijdag 10 april 2026 10:06

> Aan: Bijl, Joke

> Onderwerp: RE: Artikel over sociale kuddes

>

> Sorry, de waarschuwing had ik vergeten bij te voegen

>

> Van: Bijl, Joke

> Verzonden: vrijdag 3 april 2026 13:53

> Aan: info@mekelogischbeheer.nl

> Onderwerp: FW: Artikel over sociale kuddes

>

> Beste 5.1.2.e

>

> Zoals net besproken, hierbij het stuk van 5.1.2.e en onze

> opmerkingen. Ik denk dat het wijs is als 5.1.2.e ter informatie de

> brief, die jullie van de NVWA hebben gekregen, ook in kan zien. Hij

> heeft namelijk de brief van de NVWA aan de klager ook gezien. Dus voor

> het volledige beeld. Maar dat is natuurlijk ter jullie afweging.

>

> Hij vroeg specifiek of we konden onderbouwen waaraan we zien dat de

> Exmoors in het Aekingerzand zich beter lijken te weren. Ik heb gezegd

> dat dat gezien wordt aan het beschermende en verdedigende gedrag van

> de dieren, en het feit dat hen afgelopen jaar wel is gelukt om veulens

> groot te brengen. Jullie zijn de specialist, dus als daar nog meer

> over te zeggen is, dan hoor ik dat graag.

>

> Willen jullie daar over nadenken? 5.1.2.e wil eind volgende week publiceren.

>

> Het nummer van 5.1.2.e van RTV Drenthe is 5.1.2.e

>

> Fijne Paasdagen!

>

> Met vriendelijke groet,

>

> Joke Bijl

>

> woordvoerder

>

> Staatsbosbeheer

> Afdeling Strategie & Communicatie

> T 06 - 1250 7820

>

> 5.1.2.e

>

> Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort

> Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

>

> Van: Bijl, Joke

> Verzonden: donderdag 2 april 2026 17:59

> Aan: 5.1.2.e

> CC: 5.1.2.e

> Onderwerp: RE: Artikel over sociale kuddes

>

> Hoi 5.1.2.e

>

> Hierbij mijn opmerkingen en suggesties. Je kunt me altijd bellen.

>

> Met vriendelijke groet,

>

> Joke Bijl

>

> woordvoerder

>

> Staatsbosbeheer

> Afdeling Strategie & Communicatie

> T 06 - 1250 7820

>

> 5.1.2.e

>

> Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort

> Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

>

> Van: 5.1.2.e

> Verzonden: dinsdag 31 maart 2026 15:24

> Aan: Bijl, Joke

> Onderwerp: Artikel over sociale kuddes

>

> Hoi 5.1.2.e

>

> Ik hoop dit weekend en anders volgende week onderstaand artikel te publiceren over sociale kuddes. Aangezien ik quotes van jou gebruik en Staatsbosbeheer veel wordt genoemd: zou je de tekst willen controleren op feitelijke onjuistheden? En lukt dit nog deze week? Zie hieronder

- > de tekst. Groet, 5.1.2e
- >
- > Paarden en runderen zijn voor natuurgebieden belangrijke begrazers.
- > Landschap blijft door hun werk 'open en gevarieerd'. Maar in het
- > leefgebied van wolven ligt voortdurend het gevaar van een aanval op de
- > loer. Wolven zetten daarmee grote grazers en het natuurbeheer onder
- > druk.
- >
- > Natuurbeheerders denken dat paarden en runderen (op termijn) wolven
- > van zich af kunnen houden door te leven in sociale kuddes. Of dat gaat
- > lukken, is onzeker. In dit artikel worden zes vragen over dit
- > onderwerp besproken.
- >
- > Waarom worden paarden en runderen ingezet als begrazers in
- > natuurgebieden?
- >
- > In Drentse natuurgebieden begrazen vaak schapen met een herder het
- > gebied. Maar op sommige plekken is de inzet van schapen onhaalbaar.
- > Bijvoorbeeld omdat het plaatsen van wolfwerende hekken niet wenselijk
- > is met het oog op de natuur.
- >
- > Schapen kunnen bovendien zichzelf niet beschermen tegen aanvallen van
- > wolven. Natuurbeheerders Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten en Het
- > Drentse Landschap moesten dus op zoek naar een andere oplossing.
- >
- > Die vonden ze in paarden en runderen. "Met hun graaswerk zorgen ze
- > ervoor dat het landschap open en gevarieerd blijft", zegt woordvoerder
- > Joke Bijl van Staatsbosbeheer. "In natuurgebieden zorgt begrazing er
- > namelijk voor dat natuurlijke dynamiek wordt gestimuleerd. Bovendien
- > houden we zo de typisch Drentse heidelandschappen in stand."
- >
- > Maar wolven vallen deze dieren aan. Hoe worden ze precies beschermd?
- >
- > Door te leven in sociale kuddes. Over de werking zijn de meningen
- > verdeeld, daarover later meer. Het idee achter een sociale kudde is
- > dat de dieren elkaar lang kennen en familiebanden hebben. Door deze
- > hechte relatie zijn ze bereid elkaar te helpen tegen aanvallen van
- > wolven. Deskundigen benadrukken dat de kuddes op een natuurlijke wijze
- > moeten ontstaan en niet moeten worden gevormd door verschillende
- > dieren bij elkaar te plaatsen.
- >
- > Voor iedere grote grazer zijn de details net weer een beetje anders.
- > Op het Aekingerzand, onderdeel van het Drents-Friese Wold, zijn
- > exmoorpony's aan het werk. Paarden kunnen hun hoeven in de strijd
- > gooien.
- >
- > Natuurlijke kuddes bestaan vooral uit zogeheten harems: een sociale
- > groep. Deze worden gevormd door een leidende hengst met meerdere
- > merries en veulens, vaak bijgestaan door één of meer secondanten.
- > Bij gevaar vormen de merries een gesloten front rond de jongen,
- > terwijl hengsten gezamenlijk aanvallen afslaan.
- >
- > In het Drents-Friese Wold grazen ook sayaguesa's. Deze runderen
- > sluiten hun kalveren in een cirkel en verdedigen deze met trappen en
- > hoorns.
- >
- > Wolven zijn hier al een paar jaar, dus kunnen we al zeggen of het
- > werkt?
- >

- > De signalen zijn erg wisselend. In natuurgebied Hart van Drenthe is
- > het niet goed afgelopen met de galloway-koeien. Daar zijn erg veel
- > dieren, ook volwassen runderen, gepakt door wolven. Staatsbosbeheer
- > erkent dat het leven in een sociale kudde voor deze galloways niet
- > werkt. "Zij kunnen zich niet goed weren", zegt woordvoerder Bijl. "Het
- > is een vriendelijk ras met korte hoorns."
- >
- > Al in 2023 werden volwassen runderen gepakt door wolven. In
- > samenspraak met de eigenaar van de kudde is onlangs afgesproken dat de
- > overgebleven dieren dit jaar uit het gebied worden gehaald. De
- > begrazing stopt hier dus. Een oplossing voor het landschap heeft
- > Staatsbosbeheer nog niet.
- >
- > De sayaguesa's in het Drents-Friese Wold hebben grotere hoorns. Zij
- > kunnen zich beter weren. Maar ook daar zijn jongen gepakt. Dat hoort
- > bij een 'natuurlijke zoektocht naar de balans tussen prooi- en
- > roofdieren', vindt Staatsbosbeheer. Ze zegt dat ze door ervaringen uit
- > onder meer Kroatië en Bulgarije weet dat de aanpak werkt.
- >
- > Bijl: "We staan met elkaar aan het begin en we moeten nog veel leren.
- > Natuur- en kuddebeheerders en de dieren hebben tijd nodig om zich aan
- > te passen en te werken aan de sociale kuddes. In de praktijk zien we
- > dat de kuddes zich leren te verweren, maar het beeld is grillig. Ook
- > de wolf leert snel en de dieren binnen een roedel werken samen."
- >
- > Hoe zat het ook alweer met de exmoorpony's?
- >
- > De exmoorpony's in het Drents-Friese Wold zijn een verhaal apart. De
- > Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) heeft de dierhouder een
- > waarschuwing gegeven.
- >
- > De NVWA vindt dat de pony's onvoldoende beschermd [1] staan en lijkt
- > er daarbij op te wijzen dat de kudde niet voldoet aan het vereiste van
- > een natuurlijke samenstelling. De dierhouder had zijn dieren daarnaast
- > op een andere manier kunnen beschermen, aldus de NVWA. Hoe het wel zou
- > moeten, zegt de toezichthouder niet.
- >
- > Volgens de dierhouder gaat de bescherming steeds beter. Ook
- > Staatsbosbeheer laat weten dat het volgens haar de goede kant op gaat
- > met de bescherming van de exmoors. Bijl: "Exmoors lijken daarnaar (een
- > natuurlijke sociale kudde, red.) op weg want we zien hoopgevende
- > ontwikkelingen. Afgelopen jaar is het ze gelukt om veulens groot te
- > brengen. Het is een leerproces voor de dieren."
- >
- > In 2025 overleefden drie van de acht geboren veulens.
- >
- > Wat zeggen tegenstanders over de bescherming in sociale kuddes?
- >
- > Stichting Annemieke, met aan het roer ^{5.1.2.e} verzet
- > zich tegen de bescherming in sociale kuddes. Zij vond dat de NVWA
- > moest handhaven bij de exmoorpony's, omdat de wet wordt overtreden. Ze
- > kreeg van de NVWA gelijk.
- >
- > De kern van haar betoog: alles wat wordt geadviseerd over sociale
- > kuddes, is niet de wet. Daarin staat niets over sociale kuddes.
- > Bovendien is de bescherming gebaseerd op aannames en verwachtingen,
- > niet op bewezen preventieve werking, aldus ^{5.1.2.e} Bescherming
- > in sociale kuddes is 'feitelijk ongefundeerd, juridisch onverdedigbaar
- > en ethisch laakbaar'.

>

> Hoe zit de wet dan in elkaar?

>

> In de wet staat dat dierhouders hun dieren moeten beschermen tegen

> roofdieren. De invulling daarvan is echter een 'open norm'. Er

> ontbreken dus details, maar door de komst van wolven is er wel een

> groeiende behoefte aan een nadere invulling.

>

> Voormalig minister Femke Wiersma (BBB) is er niet in geslaagd om een

> beleidsregel op te stellen. Ze heeft dit bij het nieuwe kabinet

> neergelegd. Volgens het ministerie van Landbouw, Visserij,

> Voedselzekerheid en Natuur ziet de nieuwe staatssecretaris Sylvio

> Erkens (VVD) dat op het wolvendossier 'snelheid geboden is'.

>

> "Om besluiten te kunnen nemen, wil hij eerst weten wat er in de

> praktijk speelt en leeft bij de mensen", zegt een woordvoerder van het

> ministerie. Erkens gaat onder meer op werkbezoek.

>

> De NVWA werkt samen met het ministerie aan de nadere invulling van de

> open norm. De waarschuwing aan de dierhouder van exmoorpony's ziet de

> NVWA al als een specificering. "Omdat de NVWA hiermee aangeeft wat in

> ieder geval niet voldoende is", aldus een NVWA-woordvoerder.

>

> Lees hier onze Disclaimer [2]

> Lees hier onze Disclaimer [2]

>

> Links:

> -----

> [1]

> <https://eur06.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.rtvdrenthe.nl%2Fnieuws%2F18155795%2Fwaarschuwing-nvwa-aan-dierhouder-om-bescherming-exmoorponys-tegen-wolf-onterecht-en-te-vroeg&data=05%7C02%7C5.1.2.e%40staatsbosbeheer.nl%7Ceb1fa553b1a0481b6f4508de96d8cb13%7C6eaf64e96517466fb8ab16a4ce3f207b%7C0%7C0%7C639114055781430684%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJFbXB0eU1hcGkiOnRydWUsIlYiOiIwLjAuMDAwMCIsIlAiOiJXaW4zMtIsIkFOIjoiTWfPbCIldUIjoyfQ3D%3D%7C0%7C%7C&sdata=FVhmKmXgOzGhl7184CrefPn8z%2FAb6kXHJCjR0hZMV3Y%3D&reserved=0>

> [2] <https://eur06.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.staatsbosbeheer.nl%2F disclaimer&data=05%7C02%7C5.1.2.e%40staatsbosbeheer.nl%7Ceb1fa553b1a0481b6f4508de96d8cb13%7C6eaf64e96517466fb8ab16a4ce3f207b%7C0%7C0%7C639114055781446931%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJFbXB0eU1hcGkiOnRydWUsIlYiOiIwLjAuMDAwMCIsIlAiOiJXaW4zMtIsIkFOIjoiTWfPbCIldUIjoyfQ3D%3D%7C0%7C%7C&sdata=g3WhFldSyhKNaxSUMItCESMJUP2VUwLUvvoVA%2FOrlQ%3D&reserved=0>

> [2] <https://eur06.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.staatsbosbeheer.nl%2F disclaimer&data=05%7C02%7C5.1.2.e%40staatsbosbeheer.nl%7Ceb1fa553b1a0481b6f4508de96d8cb13%7C6eaf64e96517466fb8ab16a4ce3f207b%7C0%7C0%7C639114055781446931%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJFbXB0eU1hcGkiOnRydWUsIlYiOiIwLjAuMDAwMCIsIlAiOiJXaW4zMtIsIkFOIjoiTWfPbCIldUIjoyfQ3D%3D%7C0%7C%7C&sdata=g3WhFldSyhKNaxSUMItCESMJUP2VUwLUvvoVA%2FOrlQ%3D&reserved=0>

> <https://eur06.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.staatsbosbeheer.nl%2F disclaimer&data=05%7C02%7C5.1.2.e%40staatsbosbeheer.nl%7Ceb1fa553b1a0481b6f4508de96d8cb13%7C6eaf64e96517466fb8ab16a4ce3f207b%7C0%7C0%7C639114055781446931%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJFbXB0eU1hcGkiOnRydWUsIlYiOiIwLjAuMDAwMCIsIlAiOiJXaW4zMtIsIkFOIjoiTWfPbCIldUIjoyfQ3D%3D%7C0%7C%7C&sdata=g3WhFldSyhKNaxSUMItCESMJUP2VUwLUvvoVA%2FOrlQ%3D&reserved=0>

> <https://eur06.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.staatsbosbeheer.nl%2F disclaimer&data=05%7C02%7C5.1.2.e%40staatsbosbeheer.nl%7Ceb1fa553b1a0481b6f4508de96d8cb13%7C6eaf64e96517466fb8ab16a4ce3f207b%7C0%7C0%7C639114055781446931%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJFbXB0eU1hcGkiOnRydWUsIlYiOiIwLjAuMDAwMCIsIlAiOiJXaW4zMtIsIkFOIjoiTWfPbCIldUIjoyfQ3D%3D%7C0%7C%7C&sdata=g3WhFldSyhKNaxSUMItCESMJUP2VUwLUvvoVA%2FOrlQ%3D&reserved=0>

> <https://eur06.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.staatsbosbeheer.nl%2F disclaimer&data=05%7C02%7C5.1.2.e%40staatsbosbeheer.nl%7Ceb1fa553b1a0481b6f4508de96d8cb13%7C6eaf64e96517466fb8ab16a4ce3f207b%7C0%7C0%7C639114055781446931%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJFbXB0eU1hcGkiOnRydWUsIlYiOiIwLjAuMDAwMCIsIlAiOiJXaW4zMtIsIkFOIjoiTWfPbCIldUIjoyfQ3D%3D%7C0%7C%7C&sdata=g3WhFldSyhKNaxSUMItCESMJUP2VUwLUvvoVA%2FOrlQ%3D&reserved=0>

> <https://eur06.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.staatsbosbeheer.nl%2F disclaimer&data=05%7C02%7C5.1.2.e%40staatsbosbeheer.nl%7Ceb1fa553b1a0481b6f4508de96d8cb13%7C6eaf64e96517466fb8ab16a4ce3f207b%7C0%7C0%7C639114055781446931%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJFbXB0eU1hcGkiOnRydWUsIlYiOiIwLjAuMDAwMCIsIlAiOiJXaW4zMtIsIkFOIjoiTWfPbCIldUIjoyfQ3D%3D%7C0%7C%7C&sdata=g3WhFldSyhKNaxSUMItCESMJUP2VUwLUvvoVA%2FOrlQ%3D&reserved=0>

> <https://eur06.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.staatsbosbeheer.nl%2F disclaimer&data=05%7C02%7C5.1.2.e%40staatsbosbeheer.nl%7Ceb1fa553b1a0481b6f4508de96d8cb13%7C6eaf64e96517466fb8ab16a4ce3f207b%7C0%7C0%7C639114055781446931%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJFbXB0eU1hcGkiOnRydWUsIlYiOiIwLjAuMDAwMCIsIlAiOiJXaW4zMtIsIkFOIjoiTWfPbCIldUIjoyfQ3D%3D%7C0%7C%7C&sdata=g3WhFldSyhKNaxSUMItCESMJUP2VUwLUvvoVA%2FOrlQ%3D&reserved=0>

> <https://eur06.safelinks.protection.outlook.com/?url=https%3A%2F%2Fwww.staatsbosbeheer.nl%2F disclaimer&data=05%7C02%7C5.1.2.e%40staatsbosbeheer.nl%7Ceb1fa553b1a0481b6f4508de96d8cb13%7C6eaf64e96517466fb8ab16a4ce3f207b%7C0%7C0%7C639114055781446931%7CUnknown%7CTWFpbGZsb3d8eyJFbXB0eU1hcGkiOnRydWUsIlYiOiIwLjAuMDAwMCIsIlAiOiJXaW4zMtIsIkFOIjoiTWfPbCIldUIjoyfQ3D%3D%7C0%7C%7C&sdata=g3WhFldSyhKNaxSUMItCESMJUP2VUwLUvvoVA%2FOrlQ%3D&reserved=0>

29 januari 2026 hebben wij, ^{5.1.2.e} als Mekelologisch Beheer/De Witte Raaf Bomen, van de NVWA een officiële waarschuwing gekregen.

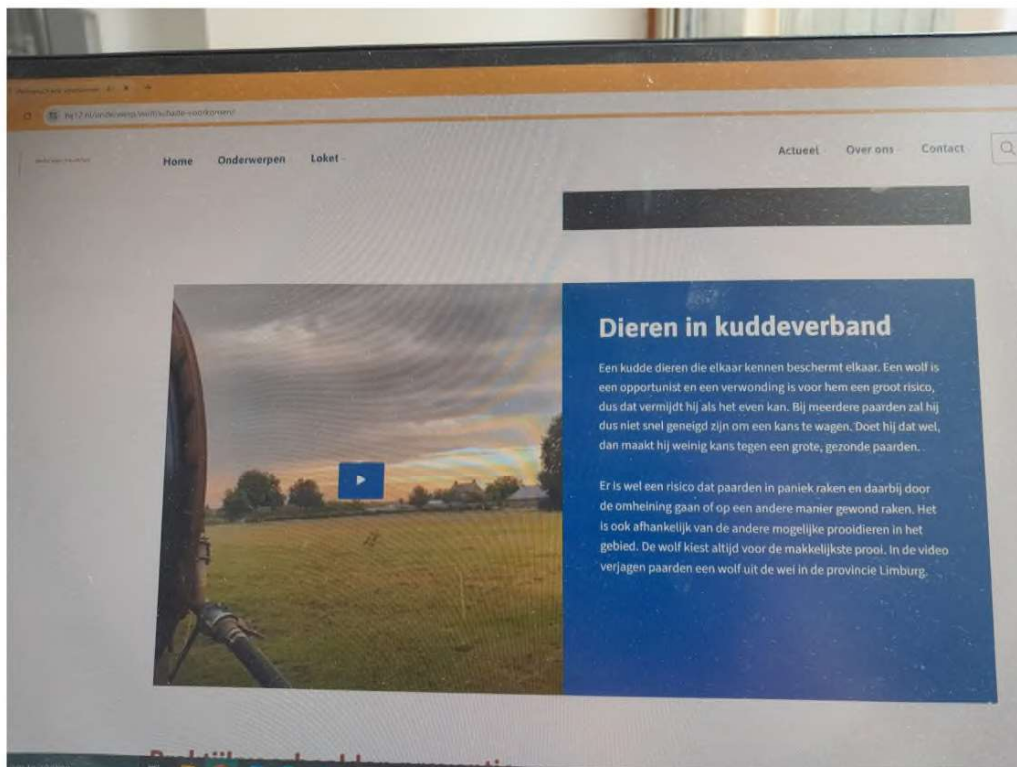
We vinden echter dat we op het moment van de NVWA veldcontrole 2025 voldeden aan de wet, naar ons idee is dat de situatie die beoordeeld moet worden. We vinden dat we in april 2024 voldaan hebben aan de zorgplicht omtrent gehouden dieren bij het samenstellen en loslaten van de kudde exmoor pony's op het Aekingerzand. Tevens vinden we dat de kudde bewijst dat het leert omgaan met de aanwezigheid van de wolf en laat zien dat het ook haar veulens voldoende kan beschermen tegen de wolf.

In 2024 hebben we ingeschreven op een begrazing project van SBB. Pony begrazing op het Aekingerzand. Wij hebben de inschrijving gewonnen. Het Aekingerzand ligt in het territorium van een roedel wolven. SBB had zich verdiept in de mogelijkheid om grote grazers te houden waarbij de kudde zich kan weren tegen wolven en daar de project omschrijving op gestoeld.

We hebben in 2024 met de toen bekende kennis over de wolf en de wolfwerendheid van een kudde paarden, een kudde samengesteld en losgelaten op het Aekingerzand. Het Aekingerzand werd eerder begraasd door schapen. SBB heeft geprobeerd het terrein met de schapen te blijven beheren toen de wolf zich vestigde in het Drents Friese Wold. Dit bleek niet haalbaar. Er is vervolgens gezocht naar een manier om het terrein toch te kunnen beheren.

Er was in 2023 het volgende bekend over wolven en runderen en paarden;

- In het buitenland werden er weinig aanvallen van wolven op runderen en paarden met een schofthoogte meer dan 120 cm gezien.
- In de Faunaschade Preventie Kit Wolf op de site van BIJ12 stond des tijds het volgende;

- Op de site van BIJ12 werd aan rapport “Effectieve en praktisch uitvoerbare preventieve maatregelen ter voorkoming van predatie van vee door wolven” aangehaald. Ook hierin wordt een kudde paarden als wolfwerend bestempeld. (Zie foto's in bijlage 1)
- In de buurt van het Aekingerzand werden al jaren exmoorpony's ingezet voor beheer van natuurterreinen, bijvoorbeeld in het Compagnonsveld en in de Dellebuursterheide. Bij deze kuddes werd de wolf geregeld in het terrein waargenomen, maar zijn er geen volwassen dieren gewond geraakt en was er wel succesvolle reproductie.
- Er was bekend dat bij herintroductie van kuddes Prezwalski paarden in Mongolië in gebieden waar wolven leven, na 3 jaar de kuddes hun jongen voldoende tegen de wolf konden beschermen
- De wolf heeft 200 jaar niet in Nederland geleefd. xxxxxEn mensen in Nederland en in Nederland gehouden paarden geen eigen ervaringen hebben met omgaan met de wolf.
- Veel paarden weten niet hoe ze in een kudde moeten leven of hoe ze zichzelf of hun jongen moeten beschermen tegen de wolf. Maar dit zit wel in hun systeem (innate responses). Daarover is bekend dat het een paar jaar kan duren voor het bij de dieren bovenkomt.

Het terrein het Aekingerzand is niet te omheinen met wolfwerende afrastering.

- Het terrein is te geaccidenteerd om het raster wolfwerend te krijgen en te houden
- Er is te veel bos, water en ruige begroeiing om het raster wolfwerend te krijgen en te houden
- Voor de natuur is een wolfwerende afrastering een barrière.
- Als de wolf ergens in Nederland zou mogen leven, dan is dat in een natuurgebied, hij is onderdeel van de natuur/het ecosysteem

Er is gekozen voor de exmoorpony omdat dit een pony is die;

- Nog heel dichtbij het west europese oerpaard staat
- De exmoor veelal in kuddeverband gehouden wordt
- De exmoor zeer zelfredzaam is
- Zonder menselijk ingrijpen jongen ter wereld brengt
- Het dier winterhard is
- Het dier het goed doet onder schrale omstandigheden
- De exmoor van nature afstand houdt tot mensen, wat wenselijk is in een druk bezocht natuurterrein
- En deze pony heeft in nabijgelegen terreinen bewezen te kunnen samenleven met de wolf

SBB heeft onderkend dat er een leerperiode van tenminste 3 jaar nodig kan zijn om een wolfweerbare kudde exmoorpony's te laten ontstaan. Ze hebben hierover contact gehad met gedeputeerde staten Drenthe en toestemming gekregen om een kudde 3 jaar de tijd te geven om te laten zien dat ze konden samenleven met de wolf.

De kudde was samengesteld uit:

- 2 volwassen merries uit het terrein de Dellebuursterheide bij Oldeberkoop met ervaring met wolven en met ervaring met het grootbrengen van veulens in aanwezigheid van wolven. Deze merries waren drachtig vna een hengst uit een

andere foklijn dan de beoogde dekhengsten toen ze werden geïntroduceerd in het Aekingerzand.

- 4 2-jarige merries uit het terrein de Dellebuursterheide bij Oldeberkoop die ervaring hadden met de aanwezigheid van wolven. Deze dieren maakten deel uit van dezelfde kudde als voornoemde merries
- 3 volwassen merries uit het terrein Bouwepet bij Ryptsjerk, geen ervaring met wolven, wel met het groot brengen van veulens. Deze merries waren drachtig van een hengst uit weer een ander foklijn bij de introductie in het Aekingerzand.
- 2 2-jarige hengsten uit het terrein Bouwepet bij Ryptsjerk van een andere bloedlijn dan de merries of de dekhengst van het terrein Bouwepet.
- 2 oudere hengsten die al een paar jaar bij elkaar in het terrein leefden en sinds december 2022 in een deel van het gebied het Aekingerzand stonden. Zij hadden ervaring met wolven.

Er is gekozen voor deze samenstelling van de kudde omdat het een natuurlijk opgebouwde kudde moest worden. Een natuurlijk opgebouwde kudde bestaat uit meerdere merrie's en meerdere hengsten, verschillende leeftijden en brede genetische diversiteit. Er zouden vanaf het begin al verschillende haremgroepen kunnen ontstaan, doordat er merriesgroepjes uit twee verschillende terreinen geïntroduceerd zijn en twee dekhengsten van verschillende bloedlijnen. Het terrein het Aekingerzand is qua oppervlakte (650 ha) groot genoeg voor apart van elkaar levende haremgroepen. (ervaring in gebied De Geul (300 ha) op Texel leerde dat daar de 2-jarige hengsten en merries op afstand van de kudde met dekhengst (hun vader) gingen leven.)

Er is gekozen voor groepen dieren uit 3 terreinen omdat er dan meer diversiteit in DNA ingebracht kon worden maar er ook al sociale structuur aanwezig was bij introductie en er tevens bij de kuddes waar de dieren voor het Aekingerzand uitkwamen nog genoeg dieren, sociale structuur en wolfwerendheid over zou blijven.

Er is gekozen voor deels gedekte merries, om de genetische basis van de groep te verbreden, de merries waren gedekt door andere hengsten dan die bij de kudde geplaatst werden. Daardoor hoefde er de eerste tijd geen inmenging in de kudde en de sociale structuur van de kudde te gebeuren. De jongen zouden de kudde in de kudde kunnen blijven en zo de kudde kunnen versterken. Door deze wat complexe samenstelling met erg veel genetische diversiteit kan ingrijpen, verstoren van de kudde samenstelling, lang achterwege blijven.

Er waren zorgen bij de introductie over de wolfweerbaarheid van de 2-jarige dieren. In het terrein het Holtingerveld waren in 2023 2-jarige exmoorhengsten gedood door wolven. In de terreinen Dellebuursterheide en het Compagnonsveld gebeurde dat echter niet. Waarom het in het Holtingerveld mis ging, is niet bekend.

Er waren zorgen om de veulens die geboren zouden gaan worden;

1. of de kudde wel genoeg een kudde zou zijn, op het moment dat de veulens geboren zouden worden, om de veulens te kunnen beschermen.
2. of de dieren wel snel genoeg het terrein zouden leren kennen om de goede plekken om de veulens te beschermen tegen de wolf te weten.
3. Of de dieren met ervaring met de wolf snel genoeg die kennis zouden kunnen overdragen aan de dieren zonder ervaring met de wolf.
4. Of de kudde wel op de goede manier was samengesteld. Er is niet veel bekend over welke dieren welke rol hebben bij het verdedigen van de kudde en de veulens tegen de wolf.

5. Of de dieren wel een effectieve strategie zouden hebben om met de wolf samen te kunnen leven

Er waren zorgen over de wolfwerendheid van de groep dieren uit het terrein Bouwepet. Deze dieren hadden geen ervaring met de wolf. Zouden de dieren met wel ervaring met de wolf, hun kennis op tijd kunnen overdragen? Zouden de dieren uit het terrein Bouwepet snel genoeg kunnen leren hoe ze om moesten gaan met de wolf?

Er is voor gekozen om de dieren aan elkaar te laten wennen in het Aekingerzand, omdat

- de dieren daar de ruimte hadden om elkaar uit de weg te gaan of juist op te zoeken,
- het terrein groot genoeg is om verschillende haremgroepen te laten ontstaan,
- de dieren ook dat terrein moesten leren kennen en dat invloed kan hebben op de dynamiek in de kudde/kuddes,
- hoogdrachtige merries of pas bevallen merries niet vervoerd mogen worden,
- iedere vangactie of verplaatsing stress voor de dieren oplevert

Er is gekozen om de dieren begin april in het terrein te plaatsen, omdat

- ze elkaar konden leren kennen voordat er jongen geboren werden
- ze het terrein konden leren kennen voordat er jongen geboren werden
- de dieren niet vervoerd hoefden te worden na het werpen
- er geen jonge veulens in het terrein geïntroduceerd zouden worden
- de dieren niet in een voor hen onbekend terrein de winter door hoefden te brengen
- de 2-jarige merries en hengsten, die geïntroduceerd werden, eerst nog zo lang mogelijk bij hun moeder konden verblijven en van haar en de rest van de kudde konden leren hoe te leven in een kudde.
- dit een redelijk natuurlijk moment is om je als paard af te splitsen van de kudde
- Het gewas dan zo ongeveer begint met groeien en de paarden in het hele terrein voedsel zouden kunnen vinden.

Drie merries zijn voor de introductie voorzien van een halsband met een GPSzender. SBB wilde graag informatie over het terrein gebruik door de Exmoorpony's. Door de zenders is ook veel informatie verzameld over het gedrag van de kudde en de omgang/het samenleven met de wolf. Daarnaast is er informatie verzameld over de kudde en de omgang met de wolf met hulp van wildcamera's.

In het Drents Friese Wold lopen op meerder plekken exmoor pony's. In kleinere terreinen is bewust gekozen om groepen hengsten in te zetten voor het terreinonderhoud. Die terreinen zijn te klein om een kudde in te zetten die groot genoeg is om veulens te beschermen. Daar blijkt dat volwassen exmoors weerbaar zijn tegen de wolf. Ook in deze terreinen zijn de exmoors niet gedood of verwond door de wolf.

Op het Aekingerzand zijn de geïntroduceerde exmoors niet gewond geraakt of gedood door de wolf. De volwassen en de 2-jarige dieren leven nu 2 jaar samen met de wolf en zijn in deze samenstelling dus weerbaar tegen de wolf.

De veulens, die in 2024 geboren zijn, zijn helaas allemaal verdwenen. Van 1 zijn er resten terug gevonden en daarbij is bewezen dat het dier door een wolf was aangegeten en waarschijnlijk gedood.

Van de veulens, die in 2025 zijn geboren zijn, er 3 nog in het terrein in leven. De andere 5 of 6 zijn helaas verdwenen. Verschillende mensen geven daar de wolf de schuld van, maar er zijn geen resten gevonden, dus het is niet met zekerheid te zeggen dat de wolf de veulens gedood en of meegenomen heeft.

Op beelden van wildcamera's is te zien dat in 2024 de exmoors langs rennen en even later ook wolven voorbij komen. De kudde lijkt dus op de vlucht voor de wolven. Paarden zijn vluchtdieren, het vluchten zal dus hun eerste instinct zijn. De Exmoors zijn niet gewond geraakt, voor de volwassen dieren dus een effectieve strategie.

Op beelden van de wildcamera's is te zien dat in 2025 de exmoors om de veulens heen staan in een cirkel en dat de hengsten de (6) wolven op afstand houden en zelfs aanvallen. De groep exmoors cirkelt om de veulens heen en trekt zo door een deel van het terrein. In dit deel van het terrein ligt ook water, waar de dieren geregeld al cirkelend doorheen trekken. De exmoors zijn door hun langere benen in het water veel mobieler dan de wolven. Waar wolven moeten zwemmen kunnen de exmoors nog gewoon lopen. De kudde benut de terrein omstandigheden ter bescherming.

Voorzichtig trekken wij de conclusie dat deze kudde het terrein heeft leren kennen en een plek heeft gevonden waar zij het beste weerbaar zijn tegen de wolf. Tevens trekken wij voorzichtig de conclusie dat deze kudde een strategie heeft ontwikkeld die hen in staat stelt de veulens te beschermen tegen de wolf. We hopen dat komend jaar zal blijken dat er meer veulens groot worden.

We realiseren ons dat het een en ander ook afhankelijk is van het leervermogen van de wolven, het aantal welpen dat bij de wolven geboren wordt en opgroeit, het aantal roedels dat in de buurt van het Aekingerzand leeft, enz.

Tevens realiseren we ons dat er veel meer factoren zijn die van invloed zijn op het gezond opgroeien van veulens en het gezond blijven van de kudde exmoorpony's.

Helaas is er geen andere manier om de dieren te leren hoe ze zichzelf en hun jongen kunnen beschermen tegen de wolf dan de dieren in de kudde te laten samenleven met de wolf. Het is niet mogelijk de paarden te vertellen hoe ze het moeten doen of met de dieren te oefenen. De enige mogelijkheid om een nieuwe kudde kennis mee te geven over hoe om te gaan met de wolf, is door dieren met al ervaring met omgang met de wolf in te brengen in een nieuwe kudde. De hoop is dan dat deze dieren voldoende invloed hebben op het gedrag van de kudde, dat de nieuwe kudde meteen ook wolfwerend is.

Wij hebben zelf nagedacht over het veilig inzetten van de exmoors en werden daarin gedragen door overheid; de provincie, SBB en BIJ12. Als deze overheid organisaties na uitgebreide oriëntatie zeggen dat dit de goede weg is, dan hebben wij geen enkele aanleiding om te twijfelen of wij voldoen aan de wet.

In 2025 is er een nieuw interprovinciaaloverleg wolvenplan gekomen. In dit ipo-wolvenplan staat wederom dat een kudde paarden/pony's een wolfwerende maatregel is. Ook in de in 2025 nieuwe FPK wolf op de site van BIJ12 staat opnieuw dat een kudde paarden/pony's een wolfwerende maatregel is. In beide gevallen staat niet uitgebreid omschreven hoe een wolfwerende kudde er precies uit ziet, wel dat de wolfwerendheid van verschillende factoren afhangt. De factoren die genoemd worden, zijn factoren die wij overwogen hebben en die we zo gunstig mogelijk ingezet hebben.

Het bevreesd ons dat de NVWA niet eerder de wolfwerendheid van een dier dat wij houden en de manier waarop we ze houden ter discussie heeft gesteld. Er zijn in mei en juni 2024 tenminste 2 bezoeken geweest van mensen van de NVWA aan het Aekingerzand en andere terreinen in het DFW. Aanleiding van deze bezoeken was de klacht dat er dieren mank liepen en dieren ernstig gewond zouden zijn. In mei liep er een veulen bij de kudde, bij het bezoek in juni 2024 waren de in 2024 geboren veulens verdwenen. Daar is met de mensen van de NVWA over gesproken. Toen is er niets aangegeven over het op een andere manier

moeten beschermen van de veulens dan dat er toen (en nu) gebeurde; namelijk door de dieren in kudde verband te houden.

Wij maken bezwaar tegen de waarschuwing over het niet voldoende nakomen van de zorgplicht rond de exmoorpony's op het Aekingerzand die we ontvangen hebben van de NVWA, willen dat deze ingetrokken wordt,. We vinden dat we zorgvuldig de kudde hebben samengesteld naar de toen voorhanden zijnde kennis. We vinden dat die kudde ook heeft laten zien dat ze weerbaar is tegen de wolf. We vinden dat de kudde laat zien dat ze leren zich te weren tegen de wolf en dat ze hun veulens beter kunnen beschermen tegen de wolf.

Los van dit bezwaar staat het punt dat nu ook ter discussie staat; of 5.1.2.e wel een waarschuwing van de NVWA kan hebben en als wolvenconsulent actief kan zijn in de provincies Friesland en Drenthe.

Het project waar 5.1.2.e de waarschuwing voor gekregen heeft is ook een proefproject, opgezet met goedkeuring van de gedeputeerde in Drenthe. Dat 5.1.2.e de gunning gekregen heeft en ook 5.1.2.e is, kan juist gunstig zijn.

- Vooropgesteld een kudde paarden/pony's wordt gezien als een wolfwerende maatregel. In de FPK van BIJ12 staat de kudde runderen of paarden als wolfwerende maatregel aangegeven. In het IPO-wolvenplan wordt een kudde paarden/pony's gezien als wolfwerende maatregel.
- Het is handig dat 5.1.2.e als wolvenconsulent goed op de hoogte is van de mitsen en maren van de verschillende wolfwerende maatregelen die hij adviseert aan veehouders.
- Hij heeft als 5.1.2.e goed contact met de provincie, BIJ12, taxateurs. De lijnen om vinger aan de pols te houden door de provincie zijn kort.
- In het geval van een proefproces is hij een betere kandidaat dan een willekeurige veehouder. Fijn dat de NVWA een gewone veehouder deze stress niet aandoet.

Preventieve maatregelen ter voorkoming van predatie van vee door wolven

maar ook het hechte groepsverband dat een rol speelt bij de verdediging tegen een wolvenaanval. Runderen kunnen namelijk ook een verdedigende ring om de kwetsbare kalfjes vormen en zo een aanval voorkomen.

Dieren die dag en nacht binnen gehouden worden, zijn uiteraard niet kwetsbaar. In de moderne varkenshouderij, rundveehouderij en geitenhouderij komt dit veel voor. Dieren die 's nachts opgehokt worden zijn ook weinig kwetsbaar, omdat wolven in Europa veelal 's nachts jagen. Incidenteel jagen wolven echter ook overdag, zoals de wolf in Drenthe en Groningen in mei 2015. Deze wolf was minder schuw dan gebruikelijk, waarschijnlijk omdat hij incidenteel als jong voer aangereikt heeft gekregen vanuit militaire voertuigen op het oefenterrein waar hij geboren is (Koerner 2015).

Samenvattend lopen in Nederland buiten gehouden schapen een risico. Tevens is dit het geval bij damherten in hertenkampjes en dieren in kinderboerderijen. In mindere mate geldt dit voor jongvee, paarden en geiten.

3.2. Beweidingsystemen en predatierisico

Uit het voorgaande blijkt dat niet alleen de diersoort, maar ook de wijze van houden van invloed is op de kwetsbaarheid voor wolvenpredatie. Dat leidt tot de achterliggende vraag: welke dierhouderijsystemen hebben mogelijk met wolvenpredatie te maken? Oftewel bij welke systemen lopen schapen en andere gehouden dieren onbeheerd buiten?

De volgende in potentie voor wolvenpredatie kwetsbare veehouderijsystemen worden onderscheiden:

1. *Vrije uitloop van melkschapen en -geiten*

In Nederland wordt op beperkte schaal professioneel schapen en geiten gemolken. Melkschapen en -geiten die op stal staan, of in ieder geval met donker op stal staan, zijn slechts beperkt kwetsbaar voor predatie door wolven. Wolven zijn immers veelal nachtactief.

Risico:

Dagactieve wolven kunnen wel degelijk ons land bezoeken (o.a. Drenthe-Groningen 2015) en dus schapen of geiten prederen die overdag in de wei staan. Hierdoor blijft enige vorm van bescherming nodig. Dit risico is echter veel minder groot dan bij schapen en geiten die ook 's nachts buiten staan.